Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕПТЯБРЬ 29 ПЯТНИЦА № 230 (8998). өртээ 2 көп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **85.150** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 77,4 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	40546	68,7
БИИ-ХЕМ	13000	7550	58,1
КАА-ХЕМ	27.000	26237	97,2
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3431	61,5
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1404	28,4
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	5184	103,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	629	48,4

ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ!

ЧАРЫШТЫ УЛАМ-НА КАЛБАРТЫЫЛ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге хей-аът кирген Тываның ажылчы-чонары тоску беш чылдың планын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турар. Олар бо чылдың шалыпчы күш-ажылын бистиң Төрээн чуртувуетүн амыдыралында оорушкүлүг, улуг болуушкун — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга тураскааткан.

Партия, профэвилел организацияларының организастап турары бүгү улустуң социалистиг чарыжының дээштинин бедидерде, ону чогуур үезинде түңнээри болур. Маңаа хамаарыштыр бистиң республиканың ажылчыларының, колхозчуларының, күш-ажылчы интеллигенциязының күрүнеңи планныг даалгазын болгаш боттарынга алган хүлээлгелерин бо чылдың өрткен сес айларында канчаар күүседкенин көрүп көрээли.

1972 чылдың сес айларында үлетүр бүдүрүлгезиниң хемчээли өрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээргe, 5500 муң рубльге өскен. Продукция сайгарарының планы 105,5 хуу күүсеттинген болгаш пландан ажыр 2480 муң рубльдиг продукциязын сайгарган. Бараанның продукциязының бот-үнезин чигедириниң планы өрткен чедиг айларда күүсеттинген болгаш 357 муң рубльдиг камналгазы алдынган.

Пландан ажыр 11,5 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 16 муң тонна хөмүр-даш-ты, 1625 тонна даг-дүгүн, 7,9 муң эш хөм идикти бүдүрүп үндүрген.

Улус ажыл-агыйының планнарын болгаш хүлээлгелерин өрткен сес айда күүседир талазы-биле организакчы ажылды Кызылдың туйбу заводунуп, автосептелге заводунуп, № 3 автотранспорт бүдүрүгезиниң, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, «Межегей» совхозтуң администрациязы, партия, профэвилел организациялары өки түңнелдиг чорудуп, сес айның планнарын кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседирин чедип алган.

Бо талазы-биле үлегерлиг шалыпчы иитиг чижээн Кызылдың туйбу заводунуп ажылындан көрүп болур.

Завод туйбу бүдүрериниң тос ай планын августуң 24-те күүседкеш, пландан ажыр 1900 муң тудуг туйбузун бүдүрүп үндүрген. Мындыг бедик бүдүрүкчүлүг ажылды заводтуң коллективи күш-ажылды шын организастап, техниканың болгаш механизмнериниң күчүзүн долузу-биле ажыглап, кижилериниң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүп чедип алганының ачызында болган. Бо бүгүнүң түңнелинде коллектив бүдүрүлгениң чыл планын ноябрьде күүседир болгаш 2 миллион 800 муң туйбуну пландан ажыр бээр деп бедик хүлээлгени алган. Ол дээрге алдарлыг юбилейге ёзулуг күш-ажылчы белек-тир.

Кызыл хоорайның тудуг организациялары бо чылдың сес айларында каштат салышкының эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргe, бир миллион 238 муң рубль ажыр шиңгээдип алган. 280 уруглар кирер уруглар садын, демирбетон болгаш арматура бүдүрериниң комплексизинин, эмнелге комплекезинин, электродамчыдылга шугумунуң тудугларын ажыглалга киргген болгаш пединституттуң общежитиезинин база профтехучилище бажыңының тудугларын доозуп турар.

Республиканың транспорт организациялары база багай эвес түңнелдерни чедип алган. Мында коллективтиг, тодарадырга, бригадалап ажылдаар арга калбарган болгаш ол эки түңнелдерни берип турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң делегады Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зюзин, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Мякишев, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Кравцов болгаш Нижегородов оларның бригадаларының эгелекчи саналы-биле беш чылды хуусаа бетинде доозар болгаш ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш автотранспортчулар аразында калбарган. Бирги ээлчегде эгелекчилер боттарының сөзүн ээлеп, ол бригадалар ам 1973 чылдың январь—февраль айларының үлүүнде ажылдап турар.

Күскү дүжүт ажаап алыышкының шалыпчы фронтузунга автотранспортчулар база төлептиг үлүүн киирип турар.

Улус ажыл-агыйында бүдүрүлгениң курлавырын ажыглаарын эжижидер болгаш камналга чурумун күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын удуртулга болдургаш, партия, профэвилел, комсомол организациялының чорудуп турар организакчы ажылының түңнелинде чүгле Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери 240 муң киловат-шак электроэнергияны, 6 муң квадрат диметр хомну болгаш пос-таанын, 239 муң литр бензинни, 585 комплект автомашина дугуйларын болгаш өске-даа хөй материалдыг чүүлдерни кампан алган.

Колхозтарының, совхозтарның ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продукциязын элбээ-биле бүдүрер чаагай хүлээлгезин чедиишкиниг күүседир дээш туржуп турар. Ацаа бирги ээлчегде тараалаң районнар Таңдының, Каа-Хемниң, Бии-Хемниң тараажыларын айтыр херек. Республикада күскү хову ажылдары ниитизи-биле багай эвес чоруп турар болгаш күрүнеге бо чылып 110 муң тонна тараа садарының бедиткен хүлээлгезин бистиң тараажыларывыс күүседип шыдаар дээрзин дүжүт ажаан алыышкының амгы түңнелдери бадыткан турар. Маңаа районнар, ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыш онза дээштиг болуруун демдеглээр херек.

Социалистиг чарышты организастаанында эки үүлдербиле чергелештир ам-даа чедир кылдынмайн турар үүлдер хой. Удуртукчуларның ажыл-агыйжы эвес чоруунуң хараазы-биле тудуг кезектериниң комбинадында, Кызылдың хлеб, пиво заводтарында, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң үлетүр бүдүрүлгелер комбинадында болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар алган хүлээлгелери дуржук, сес айның улус ажыл-агый планын күүседтээннер. Мындыг байдал ол бүдүрүлге черлеринде хой-ниити организацияларының ажылының четпес тургустунганын херечилеп турар.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга алдаржыткан Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының түңнелин үндүреринің чурумунуң болгаш мурнакчыларны шаңнап-мактаарының хемчеглериниң дугайында доктаал хүлээп алган болгай. Чарыштың тиилекчилерни шаңнаары-биле Юбилейжи хүндүлел демдекти тургускан.

Алдарлыг юбилейге турааскаткан социалистиг чарыштың түңнелин он айның планнарын күүседкени болгаш 1972 чылда ниитизи-биле ону кайы хире күүседиптериниң шинээ-биле үндүрер деп шиитпирлээн.

Юбилейжи хүндүлел демдекти тургусканын барымдаалаш, бо чылдың дөрткү кварталының түңнелдери-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын тыыспас. Юбилейжи хүндүлел демдек-биле шаңнаткан бүдүрүлгенин, колхозтарының, совхозтарының, организацияларының, албан черлериниң болгаш кодээ, суур Советтериниң коллективтериниг РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тың шилчиир Кызыл тугун алганда тыныс хемчээлдиг акпа шаңналын база тыныс.

Республиканың үлетүр бүдүрүлгелериниң болгаш кодээ ажыл-агыйның ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринге бүгү күжүн, аргаларын салыры — бистиң кол сорулгавыс.

П. ГОРЕЛОВ,
профэвилелдериниң Тыва облчөвүлелиниң секретары.

МУРНАЙ ДООСКАН

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз бо хүннерде улуг тиилелгени чедип алган: юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүнүң хайыразын—3153 тонна тарааны күрүнеге шыгжамырынга киирип, тараа культураларының ажаалдазын бүрүн доозуп, келир чылдың бедик дүжүдүн өстүрериниң чугула магадылалы — үрезин уруушкунун дооскан. Ажаап алыышкынны республикада бир-ле дугаарында дооскан ол мурнакчы ажыл-агыйның удуртукчузу ДМИТРИЙ ДАВААЕВИЧ ДАРДАШ-биле бистиң корреспондентивистиң интервьюзун моон адаанда парладывыс.

— Ниитизи-биле бистиң ажыл-агый бо чылын 5300 гектар черге чүгле тараа культураларын тараан болгаш оларның дүжүткүрү бистиң өөрткен. Ортумаа-биле бир гектарга онаштыр 12 центнер дүжүттү алыр аргалыг болдувус. Дүжүт ажаап алыышкының темпизин эгезинден тура-ла бичии-даа кошкатпайн турган, сентябрьның 26-да тараа культураларын бүрүн ажаап ап четтиишкен бис. Ону бистиң колхозтуң ажыл-ишчилериниң улуг чедиишкини деп санавас аргажок. Амгы үеде элээн каш комбайн мал чеми кылдыр тараан сулавысты кестирип турар.

Күскү чер аңдарылгазының планы бисте 5000 гектар. Ооң 1600 гектарын бо хүннерге чедип белеп кылын ашкан бис. Бо күзүн ону тоду чарын алыры берге. Ынчалза-даа шыдаар шаавыс-биле ажылдаар деп сорулганы салган бис. Ооң-биле кады саваң болдуруушкунун ам-даа үргүлчүлеп тур бис.

Бистиң ажыл-ишчилеривистиң эң харыысалгалыг сорулгазы — күрүнеге хөй тараанны садары ол дээрзин билдингир. Күрүнеге бис 950 тонна тараа дүжаар планныг турган бис. Ону социалистиг хүлээлгевиске 1750 тонна кылдыр эде көрдүвүс. Бо чылын тараавыстың чаагай дүжүттүг болганын барымдаалап көргеш, ол-даа хүлээлгеден оранчок ажыг — 3100 тоннаны күрүне шыгжамырынга киирип болурувусту хүлээнген бис. Тараа дужаар планывысты сентябрь 26-га чедир үш ажыг катап күүсеттивис. Кочетовчулар оон-биле боттарының сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаан.

Күскү хову ажылдарының үезинде социалистиг чарыштың тиилекчилерин халас цутёвка-биле октябрь 10-да аянчоруқче аътқарар деп шиитпирлээн бис. Тараа ажаап алыышкынынга шылгараан комбайнерлер О. Тадар-оол, О. Комбужап, С. Ооң, мал чеми белеткээр бригаданың удуртукчузу В. Ооң, чер чардырып турар механизаторлар О. Далажап, М. Миков олар ындыг шаңналды чедип алганнар.

Колхоз даргазы ооң ынай ажыл-агыйда мал чемнерин четчир кылдыр курлавырлап алганын, 750 тонна кызылтас, 350 тонна арбай, 450 тонна сула, 27 тонна чиңге-тараа үрезинин бүрүн уруп белеткеп алганын база чугаалаан.

ЧИҢГЕ-ДАГЖЫЛАРДА

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң Чиңге-Даг салбырының ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен үезинде шудургу ажылдаан.

Олар күрүнеге кедээ ажыл-агый продукцуларын садар, малга четчир саныг чемни белеткеп алыр, дүжүт ажаап алыышкының кыска хуусаада, чидириг чокка чорудар дээш тодаргай хемчеглерни ап, ында ажылдап турар кижилериниң ортузунга социалистиг чарышты партия, профэвилел организациялары эки организастаан. Ооң түңнелинде салбыр планныг онаалдаларын күүседиринге биче эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган.

Ниитиниң малынга 732 тонна сиген белеткээр турган, 853 тонна чедирип, планын 117 хуу күүседткен. Силосту 8083 тоннаны салып, даалгазын 220 хуу боттандырган.

Чиңге-Даг ниитиниң тараажылары багай эвес дүжүттү өстүрген. Ооң ажаалдазын шалыпкын чорудуп турар. Ажыл-ишчилер 500 тонна тарааны дужаар даалгалыг турган, 909 тонна кылдыр күүседткен. Үрезинге хереглээр тараа культураларының үрезинин четчири-биле уруп алган, ооң баштайгы арыглаашкынын чорудуп турар. Ол ышкаш мал чеминге хереглээр тараа айгаа бар.

Салбыр күрүнеге дүк садар план чок-даа болза, 5 тонна ажыг дүктү белеткел черинге дужаган.

Совхозтуң Чиңге-Даг салбырының малчыннары кыштаалаашкынга, тараажылары келир чылдың чаагай дүжүдүн өстүрүп алырынга хынамчалыг белеткелди чорудуп турар-лар.

Я. ДОРЖУ,
совхозта партком секретары.

Кызыл-оол Ооржак он бирги чылдың күскү дүжүдүнге улуг-хуузун киирип, «Тиилелге» совхозунуң сураглыг комбайнерлеринге санадып турар. Ол чүгле сентябрьның ийги он хонуунда безин 510 гектарны тавычалай кестиргеш, совхозта бирги черни алган. Ооң ажылдап турары № 6 бригаданың комбайнерлери 3000 ганың дүжүдун ажаап алгаш, ам бешки бригадада дузалажы берген.

ЧУРУКТА: комбайнер К. ООРЖАК.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНҮҢ ҮНДЕЗИНИ—ҮРЕЗИН

Кондициялыг, шынары бедик үрезин — ол дээрге чаагай дүжүттү магадылаарының эң чугула негелдези болур. Келир чылдың дүжүдүүн үндезинин амдыгааштан салыр дээш кайда-ла ажыл чорудуп турар болдур, ол ажыл-агый келир чылын чаагай тарааны ажаап алыры чугаажок. Чижээ, Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозу эрткен чазын түгле бедик кондициялыг үрезиннерни чаптырган. Агротехниканы эки, шын ажыглаанындан ол тергиин үре-түңнелдиг болган: колхоз бүгү тараа шөлүүден ортумаа-биле бир гектарга онаштыр 20 центнер чедир, а чамдык участоктардан харын-даа 28—30 центнер чедир дүжүттү өстүрүп алыр аргалыг болган. Амгы үеде ол ажыл-агыйда үрезин уруушкунун чорудуп турар болгаш оларның арыглаашкыны, чажар шынарынга чедир ажылдап кылыры түлүктээн, үрезин хынаар лабораторияже хынадыры-биле ону чоруткулаан.

Эрткен чылдардагызы ыпкаш, «Межегей» совхоз бо чылын ажаап алыышкының эгезинден бөөр үрезин уруушкунунче оваа кичээнгей салып, бо хүннерге чедир үш муң тонна хиреви уруп алган. Бо ажыл-агыйда үрезинге тускайлаан участоктарның тараазын ацылап ажаап алыр арга-биле чорудуп турар болгаш бүгү-ле бригадаларга бастырган үрезинни совхозтуң төп шаңначе сөөртүп эккен, чаңгыс черге мөөцвеп турар. Ол чорук, ону арыглап, чажар шынарынга чедир ажылдап кылырынга база складтарга шыгжап кадаталаарынга таарымчалыг.

Ол ышкаш үрезин уруушкуну болгаш ооң арыглаашкыны «Буруңгаар», «Тиилелге» совхозтарда, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда база-да эки чоруп келгенин демдеглээр херек. Ол ажыл-агыйлар үрезинге хереглээр тараазын шаңнарында чедиргген болгаш чартык кезиин арыглап белеткээн.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы келир чылдың дүжүдүнүң дугайында үлегерлиг ёзу-биле сагыш салган деп чугаалап болур. Ында ам безин муң тонна хиреге элита үрезинин белеткеп апкан. Ол ышкаш Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхоз үрезин урар база арыглаар ажылды чедиишкиниг чорудуп турар.

Бо ажыл-агыйларда келир чылга үрезин белеткээрин баш удур көрдүнген система ёзугаар чорудуп турары мактанчыг. Ёзулуг тараажылар ол-дур. Оларның шак ындыг сагыш човаашкыны халас барбазы биилдингир.

Бо чылын республиканга дүжүт багай эвес болган. Ынчангаш келир чылын чаптырарынга четчир хемчээлдиг, чажар шынарынга чедир ажылдап кылдынган, райончуттунган үрезинни бүрүн уруп алырының курлавырлары бар. Ындыг турбуже ниитизи-биле республиканың ажыл-агыйларында мынчага дөөр үрезин уруушкунунуң чүгле 56,8 хуузу күүсеттинген, ооң иитинде совхозтарны — 67,1 болгаш колхозтарны — 34,3 хуу четкен болуп турар. Ынчангаш сентябрь доостун турар болганда үрезинин четчир кылдыр белеткеп, уруп алыры берге байдалда келгенин айтыр апаар.

«Тээли» совхозтуң агроному үрезин участокторларының ажааттынганын, чеже хемчээлдиг, кандыг үрезиниг турарын безин билбес болуп турары элдеп. Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында чамдык үрезин участоктарының тараазын дорт ажаап алганындан пык, ол тараа ийип эгелээни дүвүреңгиг. Ооң уламындан ону үргүлчүлеп коптарар, артык ажыл тывылган.

Ол районнарның күүсекчи комитеттериниң өдөө ажыл-агый эргелелдери кайы ажыл-агыйга чүү хире үрезин хереглеттиперин, каш тонна тараны үрезинге орнаарын билбес болуп турар. Дүжүт ажаап алыышкыны доостурга, байдалывысты көрүп турган боор бис дээр хөөннер оларны оожуктуруп турар.

Тес-Хем биле Өвүр чыл бүрүде-ле республиканың өске районнарындан үрезин садып ап турар. Олар бо чылын база-ла Бии-Хем биле Таңды районнарның ажыл-агыйларындан үрезинге хереглээр тараазы садып алырлар. Азырадыкчы хөөннерден сагыш амыр чоруккa чедип турарын кайгамчык. Ону олар бо буруңгаар дугуржуп ап, үрезин өртээн амдыгааштан шиитпирлиг, чогуур хемчеглерни алырының орнунга, оларны белеткээш, кажан дыңнадыктарын маңан олурары элдеп тиг. Үрезин тыптынары болган ону арыглаары Эрзин районда база-ла ындыг байдалда.

Үрезин инспекциязының ажылдакчылары база-ла олуг-пай чорукче шилчээн. Дүжүт ажаалдазы болгаш үрезин урары ай чыгам чорудуп турар болгай, а ооң шынарын хемчээлин болгаш ажаалдазын олар контрольдавайн турарлар.

Шаңнарда ажылчын күш-четчир, техника бар. Ынчангаш бо хүннерде келир чылдың дүжүдүнге эки шынарлыг үрезинни белеткеп алыр аргаларын туруп турар. Бо таарымчалыг үени колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары бо-за тускай эртемниглери хамаарып эрттирбес дээш, тодаргай хемчеглерни алыры чугулу. Арыглаттынган үрезинни шыварын хынадып, ону үрезинге ажыглап болуп бе дээрзин тодарадыр херек. Үрезинниң шынары багай болза, эрте-дээре ону бедик шынарлыг үрезинге орнаар сайгарарын саададып болбас.

Үрезинниң шынарында чаагай дүжүт хамаарышкы дээрзин удуртукчулар, туска эртемниглер болгаш тараажылар бүрүзү утпас херек.

БЕЛЕКТИГ УЖУРАЖЫР БИС

Кызылдың алгы заводунуң хей национал кижилерден тургустунган коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бар арга, курлавырларны ажыглап, күженишкиниг ажылдап турар. Заводтуң кехтеринде орустар болгаш тывалар, татарлар болгаш украиннер, белорустар болгаш хакастар, өске-даа националдарның кижилери чаңгыс кижи дег найыралдажып, элбекшилдиг үндезиннери тургузуп турарлар. Республикада эң хоочун бүдүрүлгелерге хамаржып турар бо заводтуң коллективи чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ажылчыннарның мергежили доктаамал өзүп, бүдүрүлгениң, кижилериниң дуржулгазы өзүп турар.

Социалистиг күрүпевистиң юбилейинге күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле ам 1972 чылда бодунга алган социалистиг хүлээлгезин завод коллективи багай эвес күүседип турар. Ниити продукция бүдүрер болгаш ону сайгарар талазы-биле сес айларның планын хуусаа бетинде ажыр күүседткен. Чыл эгезинден бээр 646 муң рубльдиг продукциязын сайгарар турган, 690 муң рубльдиг продукциязын сайгарган. Пландан ажыр 8000 эжеш хөм идиктерни, 800 эжеш кидис идиктерни белеткеп, хереглекчилерже чоруткан. Мооң мурнунда чылдарда ындыг бедик көргүзүг биске турбаан. Ажылдап турар кижи бүрүзүге онаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер планны ажыр күүседткен бис. Сөөлгү каш чылдарда колдуунда-ла карылгалыг ажылдап турган болзувусса, бо чылын бараанның продукциязының бир рубльге онаштыр чарыгдалын эвээдип турган, орулгалыг болганывыс оорушчуг. Амга чедир 32 муң рубльдиг орулгазын алдывыс, ынчангаш карылгалыг ажылдаарындан чаалаанывыс ол.

Кызылдың алгы заводунуң бүдүрүп турар продукциязын республиканың чону эки бялир. Бистин заводка кылган идиктерни садып албайн турар өг-бүле бисте чок боор диле частырыг болбас. Ынчаарга бистин завод чиг-этти чурттуң дыка хей районнарындан база ап турар. Дериг-хереклеллерни — Москвадан, дүктеп кылган постерни — Ленинградтан, кадыг кеш барааннарын — Иркутскиден, хырбаны — Армян ССР-ден, дүктү — Туркмениядан, хром болгаш өске-даа барааннарны Хакасиядан болгаш Красноярскиден ап турар бис. Чурттуң өске-даа чамдык хоорайлары бисче чугула продукциязын чорудуп берип турар.

Бо хүннерде завод коллективинде байдал черле эки. Кижилериниң ажылдап турары безин хөглүг ышкаш сагындырар. Сентябрь айның планныг даалгазын чедиишкиниг күүседип турар. Маңаа социалистиг чарышты калбартып турар чорук улуг идигни берген. Чарышты калбартырынче партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары черле онза кичээнгейни доктаамал угландырып келген. Чарыштың ачызында бедик түңнелдер чедип алдынып турар. Ооң түңнелин ёзугаар

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

АМЫДЫРАЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Депутаттың округка ажылынга кол черин соңгукчуларның чагыгларын күүседирин организастаары ээлээр. Бистиң республикада чер-чер Советтериниң хөй саныг депутаттары бо ажылды чогаадыкчы ёзу-биле чорудуп турар.

Таңды районуң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери, оларның күүсекчи комитеттери, депутаттары, доктаамал комиссиялары, албан организация черлери соңгукчуларның чагыгларын өй-шааңда күүседир талазы-биле кичээнгейни элээн күштелдирген.

Район Советиниң сессияларынга чагыглар күүселдезиниң дутайында айтырыгны ыл бүрүде чугаалажып келген. Ол районуң чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери соңгукчуларның чагыгларын чогуур үезинде көрүп, оларны күүседириниң тускай хемчеглерин ажылдап ылгаш, кажан, кымнар күүседирил деп чүвени айтып, сессияларга тодаргай чугаажып, бадылап турар.

Сессияларга бадылаан хемчеглерни күүседирин Советтер болгаш ооң күүскомнары агай эвес организастаан. Соңгукчуларның чагыгларын ёзуаар районда хөй школаларды, интернаттарны эмнелгелерни, уруглар садтарын болгаш яслилерни, клубтарды, библиотекаларны, амыдырал аңдырылга черлерин, хөй урттуга бажыңнарын тутаан. Чазаглыг оруктарны, көвүүглерни кылган. Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгүдериче угланган чагыгларын кол кезин күүсеттинген.

Таңды район Советиниң ооктa чаа болган сессиязында эрткен соңгулдалар үезинде депутаттарга берген чагыгларының күүселдезин база чугаалашкан. Хөй чагыгларның күүсеттингенин сессияга демеглеп, ам арткан чагыгларны күүседир дээш ап чорудуп турар хемчеглерни айыткан. Бо ажылда четпестерни чайлыр талазы-биле дээштиг кылдарны кылырын саналаан.

Чер-чер Советтеринге болуп эткен соңгулдалардан бөөр хүннерге чедир районда дээн хөй чагыглар күүсеттинген. Бо ажылды депутаттар организастап, ажылчы чонну аңаа идепкейлиг киириштирген. Чагыгларны күүседирин эки организастаан депутаттарны сессияга демеглээн. Хову-Аксының садыг килдизиниң ажылдакчызы эш Сагаачы, «Тыва кобальт» комбинатта лаборант эш Содунам, Кара-Булуң фермазында мурнакчы саанчы эш Мартыненко, «Тиилелге» совхозтуң механизатору эш Адыгыр-оол болгаш ооң-даа өске депутаттар бо ажылды бот-идепкейлиг чорудуп турар.

Олар чагыг бүрүзүнүң күүселдезин чедип алыр дээш күүседикчилерден негелденч күштелдирген. Элегес кодээ Совединиң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы эш Галов) суурның чаагайжыдылга, ногаанчыдылгазы дээш хөй ажылдарны кылган. Чагыглар күүселиринге соңгукчуларны эвилелдээринге эштер Зверева, Давыдова, Рыженкова болгаш өске-даа депутаттар идепкейлиг киришкен. Олар соңгукчулар-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап турар.

Эрткен соңгулдаларда район Совединиң депутаттарынга 63 чагыгны кирген. Оларның 23-жү күүсеттинген. 20 чагыгны ам күүседири-биле организастап турар. Артканнары дараазында чылда бот таныр.

Улус өөредилгезиниң талазы-биле чагыглар элээн күүсеттинген. Хову-Аксы школазынга чаа дериг-херекселдерни берген. Чал-Кежигде 25 орунлуг ясли-садты ажыглаалда кирген. Хадың, Кара-Булуң, Межегей суурларның араазынга өөреникчилерни ыңай-бөөр сөөртүр автобусту «Межегей» совхоз хандырып берген. Чамдык школаларда дүштеки немелде чемнерни өөреникчилеге организастап тургускан. Культура амыдралының талазы-биле: Кара-Булуң суурда клубтуң тудуу эгелээн, Хову-Аксында Культура бажыңының тудуу уламчылаан турар. Садыг хандырылгазы эжиксээн, ооң материалдыг базазы калбарган. Кочетов суурда дежурный магазинни ажыткан. Хову-Аксы суурның чурттаачыларын ногаа, эт, колбаса болгаш ооң-даа өске продуктудар-биле хандырары эжиксээн. Ол суурга 1971—1975 чылдарда ногаа, фрукт шыгжаар черни тудары көрдүнген.

Бай-Хаактың хлеб заводуң ажыглалга кирген соонда, чоннуң хлеб-биле хандырылгазы улам эжиксээн, долу шиитпирлеттинер. Ол заводту соңгукчуларның чагыы-биле тудуп эгелээн. Завод удавас продукциязын берип эгелээр. Тудуг, транспорт, харылзаа талазы-биле чагыглар база элээн күүсеттинген. Соңгукчуларның чагыгларын ёзугаар чоннуң ыңай-бөөр аргыжар транспорт байдалы эжиксээн. Хову-Аксы — Владимировка, Бай-Хаак — Доора-Хадың суурларның араазында автобус доктаамал чоруп турар. Дуржулга станциязынга бир автобусту берген. Балгазынның орук-тудуг чери чиик машинаны алган. Хову-Аксы—Кара-Булуң — Межегей — Кызыл аразынга автобус аргыжылгазын тургускан болгаш автобустар чоруп турар. Чаагайжыдылга болгаш орук тудуунуң талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Бай-Хаак — Дүрген суурларның араазында сай төп, чазаглыг орукту кылырына белеткээн. Межегей—Кара-Булуң, Межегей — Бай-Хаак араазының оруктарын, Элегес хемниң көвүрүүн сеңгээн. Чоннуң сугбиле хандырылгазын эжиксээн суурга-биле Доора-Хадың — Кара-Булуң суурларда суг колонкаларын кылган.

Бай-Хаак суурда суг сорудурар станцияның тудуу доозулган. Суурну долгандыр суг дамчыыр хоолайларны кылган. Найырал, Советская кудумчуларының суг дамчыыр хоолайларын септегилээн. Советская, Октябрьская кудумчуларында оруктарны дескилээн, чамдык кудумчуларда көвүрүглерни кылган. Балгазын суурның кудумчулары сайыгларын чырыы-биле хандыртынган.

Кочетов суурның чаагайжыдылгазын эжиксээн. Элегес суурда 5 га черде чигир-чимистиг ыштар өстүрер садчыгашты тарып олуртуру база доозулган. Чал-Кежиг суурның кудумчулары чаагайжыттынган.

Чоннуң кадык камгалалының ажылын эжиксээн-биле холбашкан чагыглардан Межегейде участок эмнелгези, Доора-Хадыда, Кочетовта эмнелге пунктулары, Кызыл-Арыгның кадыкшылга школазы эмчи кадрлар-биле хандыртынган.

Элегес суурда эмнелге амбулаториязының тудуу доозулган. Бай-Хаак суурга эмнелге комплексиин тудар айтырыг шиитпирлеттинген. Каык суурда эмнелге пунктуазунга тускай бажыңды хостадып берген.

Районуң болгаш республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын ёзугаар дараазында чылдарда күүсеттинер чагыглар база хөй. Оларның араазында 4 уруглар сады, Бай-Хаакка 140 олуттут школа, Владимировкага школа тудуу, ооң-даа өске чугула объектилер бар.

Кодээ Советтериниң депутаттарынга берген чагыглар база багай эвес күүсеттинин турар. Балгазын кодээ Совединиң депутаттарынга берген 8 чагыгның 4-түү, Элегес кодээ Совединде 22 чагыгның 11-и күүсеттинген. Ылаңгыя суурларны чаагайжыдар талазыбиле чагыглар чогумчалыг шиитпирлеттинин келген.

Чагыглар күүселдезиниң талазы-биле үстүнде кылдынган ажылдар-биле чергелештир районнуң чамдык кодээ Советтери болгаш ажыл-агый удуртукчулары чагыглар күүселдезин ам-даа чогуур негелдезинге чедир организаставайн турар. Ол бүгү четпестерни район Совединиң сессиязынга шыңгыы чугаалашкан. Кур-Чер, Межегей, Кочетов, кодээ Советтер болгаш Хову-Аксы суур Соведи хөй чагыгларны күүсеттээн. Хову-Аксы суур Соведи күүседири-биле хүлээп алган 4 чагыгның 11-ни, Межегей кодээ Соведи 11 чагыгның үүгле 4-үн, Кочетов кодээ Соведи 14 чагыгның 6-зын күүсеткен.

Арткан чагыгларны чогуур үезинде күүсеткен турарын район болгаш кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттери, ажыл-агый, албан организация черлериниң удуртукчулары чедип алыр ужурлуг.

Бо талазы-биле чер-чер Советтериниң депутаттарының, доктаамал комиссияларының харысалгазын улам күштелдирери негеттинин турар.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору.

Улут-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Черби участогу эрткен сес айларда планны бүгү көргүзүглер-биле чедишкиниг күүсеткен. Тудуг ыяжын белеткеп, ону сөөртүү-биле чергелештир участок дилиг материалдары будуреринин темпизин бедиткен. Ыяш дилер цехте И. Салчактың удуртканы бригада хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Бригадада хирээ салыкчыны Дамба-Доржу Донгак болгаш рамщик Константин Мирошников шалынчы ажылдап турар. Аныяк ажылчыннар боттарының билиг-мергежилин доктаамал бедидип, үлегерлиг ажылы-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Д. ДОНГАК (солагай талада), К. МИРОШНИКОВ болгаш бригадир И. САЛЧАК.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тудуг черлеринден медээлер

АК-ДОВУРАКТЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары эрткен сес айларның иштинде тудуг-монтаж ажылдарының планын керээлиг ажылдар талазы-биле 104 хуу, бодунуң күжү-биле 114 хуу күүсеткен. Сибирь техмонтаж, Сибирь электромонтаж, коллективтери, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң участоктарындан № 1,4 участоктар квартал, ай планнарын доктаамал ажыр күүседип, эки ажылдааннар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Ленин, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи Данзырык Калдар-оолга болгаш Дмитров Монге-Назынга удурткан дашчы-бетонщиктер бригадалары тудуг планын сес айлар дургузунда 109—110 хуу, август айның планын 120—123 хуу күүседип, бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Тудугжулар чыл эгезинден бөөр кужениишкиниг ажылдан турган. ССР Эвилелиниң 50 чыл оюнга уткуштур 600 олуттуг Культура ордузун болгаш 30 квартиралыг № 21 чурттаалга бажыңын ажыглалга дужаап, хоорайның чурттакчыларынга өөрүнчүг белекти бараалгатканнар.

Чоокку үениң иштинде 140 олуттуг уруглар садын болгаш хары угда 10 садыгны ажылдаар магазинни ажыглалга дужаарынга белеткен турар. Тудугга үр чылдарның иштинде үзүктелиишкин чокка ажылдавышаан, тудугжунуң янзы-бүрү мергежилдерин шиңгээдип алган кадр ажылчыннарның саны «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң участоктарында өзүп турар.

Борта Монгуш Девен-оол, Монге-Назын Дамдын, Зирина Арнольд, Арапай Очур, Иргит Семис-оол, Салчак Кара-оол, Куулар Аймбу болгаш ооң-даа өске он-оп тудугжулар хамааржыр. Кылдынган ажылдар-биле чергелештир тудуг ажылында четпестерни эскербейн эртип болбас.

Тудуг материалдары-биле чогуур үезинде хандырбайн турарының түүнелинде бригадаларда аңаа турар таварыллалар чайлаттынмаан. Бригадаларны доктаамал ажыл-биле хандырбайн, чамдыкта аар-саар ажылдар кылдырар чорук уламчылавышаан.

Шак моон уржуу-биле тудугга үр чылдар иштинде ажылдан келген эш Сергей Сендажы удурткан эң мергежилдиг бригада безин бирги, ийиги кварталдарда тудуг планын күүсеттээн. Ажылчыннарның чуртталга бажыңнарының сеңгелгези болгаш тудуг-участоктарының кышка белеткелиниң темпизи оожум чоруп турар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, партия, профэвилел организацияларының удуртукчуларының болгаш участоктар начальниктериниң соңгаарлаттынмас сорулгазы болза, кышкы үеде ажылчыннарның ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузар, участоктарны кышка белеткээр, ылаңгыя тудуг материалдарын четчири-биле белеткен алырынче сагыш салыры болур.

Кижилер дугайында сагыш салыышкынны болгаш кышка белеткелди эки тургускан тудум-на бүдүрүлге планы чедиишкиниг күүсеттинер дээрзин удуртукчулар уттуп болбас.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корр.

ВЫМПЕЛ БИСТЕ

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерни бистиң бригада чедиишкиниг күүседип турар.

Алды айны сөөлүүредир Кызылдың 12-ги кварталында 280 орунлуг уруглар садын ажыглалга кирер дээн хүлээлгевисти ол-ла хуусаазында ажыглалга киргдивис. 2—2 хаат 3 корпуста кызылчыларның уругларының омак-хөглүг өзүп турарынга сеткил өөрүүр-дүр. Ол садты ажыглалга кирериниг Борис Александрович Белковтуң дашчылар, бызаңчылар бригадазы биске эки дузалашкан. Ол ышкаш сантехниктер, электриктер, бызаңчылар, будукчулар болгаш штукатуржулар бригадалары биске тергиин эки дузалашканнар.

Ам бистиң ийиги хүлээлгевис — ол-ла кварталда 2 дугаар 120 квартиралыг бажыңдың 60 квартиралыг чартыының тудугжуларга хамаарышкан ажылдарын декабрының 30-де доозары болур. Ону эки күүседип турар бис. Август айда бригада черле чедиишкиниг ажылдаан. Тудуг-монтаж ажылдарының планы 28 муң рубль турган, ону 34 муң рубль кылдыр күүседкеш, планывысты 123 хуу чедиридивис. Бир ажылчын-на 1166 рубльдиг тудуг ажылын кылыр турган болза, 1190 рубльге күүседип, планны 103 хуу боттандырган. Бистен чаңгыс-даа кижи чылдагаан чок черге ажыл шагы үспээн.

Августуң түүнелинде «Кызыл тудуг» эргелелинде 12 бригадалардан бистиң бригадавыс бирги черни алган.

Тудуг-монтаж ажылдарының сес айлар планын 99 хуу күүсеттивис. Бо талазы-биле үүге хожудан турар бис дээрге, үстүнде чугаалааның уруглар садын ажыглалга кирер дээш планыг ажылдарны каггаш, аар-саар ажылдарга үе-шакты эрттирип турганыыс болур. Чижээ, апрельде планны 50 хуу, июль айда 62 хуу күүсеткилээнивисти кандыг бурунгаарлаашкын дээрил?

Ам сентябрьда биске 30 муң рубльдиг планын берген, ону күүседирде биске боттуг дуза херек. Үүл дээрге айның баштайгы 7 хонуунда кацпакчы кижи чок, ооң соонда арматура чок, ооң соонда бетон чок болуп айның баштайгы 14 хонуунда планныг ажылдан чүү-даа кылбаан бис. Бо талазы-биле негелде-даа бар турган.

Неделя планында хереглеттинер материалдарның графиги-даа бар турда, эргелелдиң удуртукчулары тудуг материалдары-биле бистерни шуутла хандырбааннар. Ам-даа бистиң мурнуукуста 2-ги каат артышаан. Бо темп-биле ажылдаар чүве болза, бистиң алган хүлээлгевисти күүседириге шаптыктаары чайлаш чок апар чыдар.

Бистерни тудуг эргелели тудуг материалдары-биле четче хандырар болза, алган хүлээлгевисти 1 ай бурунгаардаа күүседиптеривистиң аргазы бар турган. Бисте хүн нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар дашчылар хөй. Чижээ, Донгак Чүлдүм-оол, Константин Борбуй, Климентий Кара-оол болгаш бызаңчы Ондар Даваазаң олар бедик мергежилдиг, арга-дуржулгазы бай эштер болгай.

С. САНДАН,
«Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты.

ХҮННҮҢ АЖЫК-ДУЗАЗЫ

«Ветрогелиотехника — 72 чылда» деп делгелге Ташкентиде ажыттынган. Ону энергияны катап тургузар чүүлдер талазы-биле ында эртип турар Бүгү-эвилел конференциязынга холбаштырган. Үзбек ССР-ниң УАЧД-зиниң кол шөлүнде гелио-арыглакчыларны, фотоэлектрогенераторларны, хүн кухняларын болгаш өске-даа техниканы делгеп тургускан.

Үзбек ССР-ниң Эртемнер академиязының физика-техниктиг институдунуң чогаадыш тургусканы хүн херели-биле ажылдаар шимчедикчини улус дыка сонуургап турар. Ол кайгамчыктыг машина хүн херелин калбак көрүнчүк-биле чыып алгаш, ажылдай бөөр кылып каан. Ол дээрге, хүн херелин механиктиг күшче хуулдурарының база бир аргазы-дыр. Чогум-на ындыг моторларның дузазы-биле кургаг ховуларда кудуктардан суг үндүр сордуруп, электри энергиязын ап болур. Ол ышкаш хүн херелинин дузазы-биле ижер арыг суг кылып алыр херексел база дыка солун. Ында делгээн ындыг херекселдиң бирээзи чаңгыс черге доктаамал ажылдаар болгаш бүдүн суурну безин ижер арыг суг-биле үргүлчү хандырып шыдаар, а бирээзин — каяадаа ап чоруп болур, ооң бүдүрүкчүлүү — хонукта 10 литр ижер суг. Делгелгеде ол херекселдер ажылдап турар. Оларның кылагар шиллеринге борбак-борбак дамдыжыгаштар белдүнүшкеш, сугже хуулуп турары илден.

Москваның болгаш Ташкентинин эртемденнериниң кылганы хүн кухняларын улус дыка сонуургап көөрлер. Хүн херели-биле ажылдаар ындыг кухнялар эң ылаңгыя малчыннарга болгаш геологтарның, эртемденнериниң экспедицияларынга дыка херектиг. Ооң чанында база бир чаа херекселди — хүн херелинге ажылдаар «Гелиос» дээр соодукчуну тургузуп каан. Ооң ажылдаарынга электри энергиязы херек чок болгаш ында шимчеп турар кезектер база чок. Ооң херел дээп турар бир дөрбелчин метр чериндн-не 5 килограмм чедир дошту ап болур.

Эртем-билигниң чаа хевири — үнүштерниң фотоэнергетиказының талазы-биле шинчилел ажылдары шалыпкыны-биле хөгжүп турар апарган. Хөвен, тараа болгаш ногаа культураларының үрезиннерни чаштырылга мурнунда хүн херелинге чылыдарга дужут көвүдээр, кодээ ажыл-агый продукциязының шынарын улам экижидер болгаш үнүштер хайнакташтырарының чаа-чаа ажыктыг чүүлдерин бөөр дээрзи шинчилеттерден илерээн. Молдавияның Эртемнер академиязының эртемденнериниң кылганы ындыг дериг-херекселди Ташкентиде база делгеп көргүзүп турар. Ону кодээ ажыл-агый ажыллакчылары дыка сонуурган турар.

Ол делгелгеде хат күжү-биле ажылдаар шимчедикчилерни база хөйну тургускан. Ол дээрге электри тогу бөөр болгаш кудуктардан суг узуп алыр херекселдер-дир.

Ниитизи-биле «Ветрогелиотехника—72 чылда» деп делгелге энергияның өгөөртинмес үндезини—хүн херелин болгаш хат күжүн улус ажылагыйынга келир үеде кайы хире калбаа-биле ажыглап болурун көргүзүп турар.

А. ЕРШОВ, А. ПРЕСНЯКОВ,
(СЭТА-ның тускай корр.).

ЧИДИРИГ ЧОККА БОЛГАШ КЫСКА ХУУСААДА

«Бүрен» совхозтуң тараа өлдеринде дүжүт дээш демиил кидин түүк. Ажыл-агыйның механизаторларының, таажыларының бо хүннердеги ол лозуңу — чаагай үнген жүттү чидириг чокка, кыска усаада ажаап алыры, күрү-мурнунга алган хүлээлгеН алдарлыы-биле ажыр күүдири. Ол ажыл-агыйның кол роному М. И. Оздоноев-биле вхозтуң Ажыкта кол хову рлаанга ужурашы бергеш, ң-биле кыска беседаны кылн бис.

* * *

— Совхоз бо чылын шупту же гектар черде тараа кульраларын ажаап алырыл, лс Иргизипович?

— Бир эвес ниитизи-биле ыр болза, 5546 га черде таа культураларын өстүрген. ачалза-даа ам ол сан ооң өзжээр. Үүге дизе, чоокта мун гектар хире (шөлүн тодаргай хемчээлин ам-даа ап турар чүве) тергиин шкан тарааны долу каккаш, сти улуг когаралга таваштырган. 3000 гектар кыл-тастың, 730 гектар арның дүжүду эки. Чижээ, 235 гектар участоктуң арбайын ажаап алырывыска бир гектардан-на ортумаа-биле 28 центнер болганын өөрүп демдеглээр апаар. Бо хүннерге чедир агаар-бойдус таарымча чок, боранаашкынныг хүннер турза-даа, 2 муң ажыг гектарның кызыл-тазын бир гектарга онааштыр 19 центнер чедир ажаап алыр аргалыг болдувус.

— Хову ажылдары кандыг чоруп тур ирги?

— Келир чылдың чаагай дүжүдүн магадылап алыры биске база онза чугула сорулга. Ынчангаш үрезин курлавырын барык бүрүн уруп апкан бис, ам оларның арыглаашкынын чорудуп турар. Үрезинге төлевилеен участоктарывыстан бо чылын ортумаа-биле бир гектарга онааштыр 22 центнер чедир дүжүттү алыр аргалыг болганывыс черле улуг чедиишкин.

Ооң ынай мал чеминиң белеткелин бис эки чоруткан бис. Тараа савадын шөлге кагбайн удур-ла сарааттап бөлүп турар. Мүн ажыг гектар чериниң бөлдүрүп, азы сарааттап алган бис. Тараазын ажаап апкан шөлду дораан-на андазын сөөрткен күчүлүг тракторлар чардырып киириптер. Ол дээрге база-ла тоску беш чылдың үшкү чылының чаагай дүжүдүн өстүреринин быжыг магадылалы болур. Ону бо күзүн 2500 гектар ажыр чардырып ап болур арга бисте бар деп санап турар бис.

— Бөгүнгү дүжүт ажаап алыышкынының шалыпчыларындан кымнарны адап болур силер?

— «Бүрен» совхозтуң тараа шөлдеринде чаагай тараазны өстүрген болгаш ону бо хүннерде чидириг чокка ажаап алыр дээш демиселде эрес-шудургу ажылдан келген кижилер бисте эвээш эвес. Бо турлагдан улуг ырак эвесте Бурганнығның 324 гектар тараалыг участогунче 8 комбайнны 2 звено кылдыр үскеш киирдивис. Ында бистиң кызыл туктуг мурнакчы комбайнеривис Василий Петрович Бурдаковту бир-ле дугаарында адап болур мен. Василий тоску беш чылдың юбилейлиг бо ийиги чылында 360 гектар чериниң тараазын ажаап алыр деп социалистиг хүлээлгени алган. Амга чедир безин ол ооң 300 гектарын дорт ажаап апкан, хүн үлүүн үргүлчү 130—150 хуу чедирип турар. Совхозтуң комбайнерлериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың ооң дараазында черин комсомол комитединиң секретары, коммунист Петр Павлович Терехов ээлеп турар. Комбайнер Леонид Лакпа олардан дудак чок ажылдан келген.

— Мэлс Иргизипович, күрүне шыгжамырынга чаа дүжүттүң тараазын чеже тоннаны киирер силер?

— Ийе. Ол дээрге бистиң ажыл-ишчилеривистиң бөгүнгү кол лозуңнарының бирээзи болгай. База-ла каш саннардан чугаалап көрейн.

Совхозтуң ниити быжыг планы 2000 тонна турган. Ону бис тараавыс бо чылын дүжүткүр болганын барымдаалаш, 3000 тонна кылдыр эде көрген бис. Чоокта чаа аңаа база 400 хире тоннаны садарын немей хүлээнген бис. Ам бо хүнге чедир ооң 1824 тоннаны, азы ол хүлээлгевистиң 53,6 хуузун күүседип алдывыс.

Бүреннің ажыл-ишчилери боттарының сөзүн ээлеп шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг. Ол дугайын совхозтуң тараажыларының могаг-шылаг чок күш-ажылы херечилеп турар.

О. НАМЧЫЛАК.

Бичелдей Донгаковна Кечил-оол хөй чылдар дургузунда тудугга ажылдап келген. Ооң өг-бүлези база шупту тудугжулар. Аалының эр ээзи—Николай тудугжу, оглу—Донгак өтя база тудугжу. Шуптузу боттарының ажыл-ишиниң астерлери. Бичелдей Донгаковна ам найысылалдың бир алын чериниң улуг бажыңының тудуунда ажылдап турар. Бүрүлгениң ай планын үргүлчү 110—120 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Б. Д. КЕЧИЛ-ООЛ.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

САЛБЫР ЭРГЕЛЕКЧИЗИ-БИЛЕ ЧУГАА

Сентябрьның каяа аяс бир хүнүнде «Тээли» совхозтуң төвүнде дүк хүлээп алыр пунктуга чеде бердивис. Ында дүк тырыыр машинаның даажы, сери адаанда четки чанында дүк ылгакчыларының болгаш дензи санында кижилернин чугаа-сооду-даа илден. Пункт эжиинге удавзанда дүк чүдүрген «16—23» дугаарлыг машина маңнап келген соонда ногаан джембрлиг кижи кабинадан үнүп келгеш:

— Үүле бүтсүн!—деп мендилешти.

— Чорук чогузун, экии—деп, ында турганнарның харыызының соонда: —Бай-Талчылар-даа дүгүнүң планын ажыр сөөртүп эккелгеннер болгаяан. Бистиң совхозтуң Бай-Тал салбырының эргелекчизи Ондар Самданович Хомус-оол-дур—деп, дүк хүлээп алыр пунктунуң утчётчиги Көкүдей Белек таныштырды.

Эккелген агарны дензилээн. Шупту 363 килограмм 100 грамм дүк болган.

— Планынар күүсеттине берди бе, Ондар Санданович?

— Эн сөөлүн моон-биле чедир дужаар дээн чүве болгай, арай-ла сагышка четпейн барды. Бистиң салбыр күрүнеге 32 тонна дүк дужаар планныг, аңаа 90 килограмм хире четпейн тур. арткан ол дүктү ам бо хүннерде чедир тыптынып киирер апарган-дыр—деп. салбыр эргелекчизи чугаалайдыр.

Салбырның чамдык малчыннары Шуйнуң Алдыы-Белдирде болгаш Хемчик бажынын Чыварлыг-Кыйыгда ырак турарындан ол коданнарны чогуур үезинде агарлап ап күш четпейн барган. Ынчалза-даа бай-талчылар четпейн турар дүгүн четчелеп киирериниг бүзүрелдиглер.

— Бо чылдың дүк планының күүселдезинге чедиишкиниг ажылдаан малчыннарынар хөй-ле боор аа, Ондар Самданович?

— Бар. бар. Ылаңгыя Конгар Салчак бир хойга онааштыр 2,5 кг дүк алыр хүлээлге алгаш 2,8 кг, Монге Салчак 2,5 кг өрнунга 2760 граммны күрүнеге дужааганнар. Өшкү каларчызы Калдар-оол Казаков бир өшкүден-не 700 грамм дүк алыр хүлээлгезин 1 килограмм кылдыр ажыр күүседкен. 2 тонна ажыг өшкү дүгүн күрүнеге дужааган.

— Малдың чаш төлүн чидириг чок алыр, ооң бөөр продуктузун, ылаңгыя дүктү көвүдедир дээш салбыр баштаар чери кандыг хемчеглер ап турарыл?

— Мурнуку чылдарда тоглу хойларны дуржулга чок аныяк малчыннарга берип турган бис, ол чанчыллы эткен 2 чылдан бөөр өскертивис. Хоочун хойжу Иргит Эрелчин эткен чылын хүлээп алганы тоглуларының 100 бажынга онааштыр 92 хураган ап, тоску беш чылдың ийиги чылында чедиишкиниг болган. Бо чылын тоглу хой коданнарын эш Эрелчин дег дуржулгалыг кадарчылар — эштер Төрештей, Монге, Очур-оол олар хүлээп алганнар. Олар чаш малдың баш санын четче алырынга улуг идигни бөөр ужурлуг.

Ол ышкаш бай-талчыларның бир эки чанчылы—мурнакчы. хоочун малчыннарның дуржулгазын аныяк малчыннар ортузунга нептередир сорулга-биле оларны үе-үеде чаңгыс черге чыып чугаалажып турарында. Олар үүле боттарынга эвес, ындыг дуржулга солчулгазын кожазы Кызыл-Даг салбыры-биле тускай хүнну доктаадып алгаш эрттирип турарлар.

— Кышка белеткел кандыгыл?

— Бистин салбыр 410 тонна сиген белеткээр планын 440 кылдыр күүсеткен. Кыштаг бүрүзүнге сигендеп ангыда 6—10 тонна саван чедирерия шиитпирлээн бис. Саван сөөртүүнге кожуглуг 6 тракторну, 1 автомашинаны быжыгладывыс. Баштай-ла Лаштыг-Тей бригадазының малчыннарынга чедирер. Кыштагларга мал чеми чедиреринге малчыннарның боттарын киириштирер.

Совхозтуң тулуг бригадазы 450 баш хой киреп кажааны үстүү Бош-Дагда гуткан. Ангы-ангы кыштагларда 6 кажааны солуп, эде гуткан бис. Мурнакчы малчын Салчак Монге бодунун күжү-биле чаа кажааны тудуп, 15 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда 2 сараат кылдыр тургузуп алган. Ниитизи-биле малчыннарның кышка белеткели багай эвес.

Бай-Тал салбыры совхозтуң Найырал салбыры-биле болгаш районнуң «Мурнакчы» колхозу-биле аразында социалистиг чарыштыг. ССРЭ-ниң 50 чыл оюн чедиишкиниг өткүүр, чаржып турары ажыл-агыйларны бүгү көргүзүглер талазыбиле эртер дээш салбырның ажыл-ишчилери күзениишкиниг ажылдап турар.

С. ТАС-ООЛ.
«Шынның» корр.

БО СОЛУННАРНЫ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР, НОМЧУКЧУЛАР

«ПРАВДА»

СЭКП ТК-ныҢ органы, делегейниҢ улуг солуннарыныҢ бирээзи, ленинчи «Правда» үндезилеттиниҢ тургустуунганындан бээр 60 чыл ою-биле холбаштыр чоокта чаа Октябрь РеволюцчязыныҢ ордени-биле шаҢнаткан болгай. «Правда» хүннүҢ үнер кара чаҢгыс солун болур. БистиҢ чуртувустуҢ 42 хоорайларында матризиндеН ону парлап турар. Чер-черде доктаамал 105 корреспондентилера, ооҢ иштинде даштыкыда 42 корреспондентилери ажылдап, телефон аза телетайп дамчыштыр янзы-бүрү материалдарны хүннүҢ-не чорудуп турар.

1973 чылда «Правда» бодунуҢ номчукчуларынга чүүү бараалгадырыл? Партия, идеология ажылыныҢ, үлетшүрүү, көдээ ажыл-агайны хөгжүдериниҢ, эртем-техниктиг деҢшилгени дүргедериниҢ чугула айтырыглары солуннуҢ арыннарынга кол черни эзлээр. Алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демиселге совет кижилериҢ күш-ажылчы маадырлыг чоруунуҢ дугайында, оларныҢ чогаадыкчы идепкейниҢ болгаш мурнакчы дуржулга дугайында материалдарны парлаарын уламчылаар. Делегей болуушкуннарыныҢ дугайында допчулалдарны доктаамал бээр.

СолуннуҢ ажыл-чорудулгазында кол чүүл — бистиҢ партияныҢ иштики база даштыкы политиказын ханызыбиле тайылбырлаары, СЭКПниҢ XXIV съездизиниҢ шиитпирлерин боттандырарынче чоннуҢ бүгү күжүн мобилизастаары болур. Бо дугайын **«ПартияныҢ айтырыглары», «СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ шиитпирлерин — амыдыралга», «Политиктиг беседалар», «Чарыштан тывылган», «ЧурттуҢ чаа тудугларында»** болгаш өске-даа рубрикаларныҢ адаанга чыдыдар.

Партия амыдыралыныҢ дугайында, ылаҢгыя ажылдыҢ чаа арга-хевирлериниҢ дугайында, кадрларны шилиириниҢ, оларны ажылга таарыштыр түргузарыныҢ болгаш кижизидериниҢ практиказыныҢ дугайында материалдар **«Партийжи амыдырал»** деп рубриканыҢ адаанга хөйү-биле үнер. БистиҢ партияныҢ эҢ эки төлээлекчилериниҢ дугайында очерктер **«Чеден чылдарныҢ коммунистери»** деп рубриканыҢ адаа-биле парлаттынар. 1973 чылда партия документилериниҢ солуушкуну эгелээр болгай. Бо политиктиг чугула кампания — солуннуҢ кол темаларыныҢ бирээзи болу бээр.

«Правда» номчукчуларыныҢ чагааларын тускай арыннар, булуннар кылдыр белеткеп, доктаамал үндүрер.

«СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ИНДУСТРИЯ»

СЭКП ТК-ныҢ бо солуну 1969 чылдан бээр үнүп эгелээн. ЧуруттуҢ 30 хоорайларында парлап үндүрүп турар. Неделяда алды катап үнер.

ООҢ кол сорулгазы —эртем-техниктиг деҢшилгениҢ темпилерин дүргедириҢге, күш-ажылдыҢ бүдүрүкчүлүүн бедидериҢге болгаш эргелеп-башкарарыныҢ методтарын сайзырангайжыдарынга үндезилээш иитилел бүдүрүлгезиниҢ ажыныгын бедидер талазы-биле СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселди чыдыдары болур.

«Дуржулга», «Эртем-техниктиг деҢшилге» деп рубрикаларныҢ адаа-биле бүдүрүлгелериниҢ, эртем-техниктиг институттарыныҢ мурнакчы арга-дуржулгаларын чугаалап, бүдүрүлгениҢ ажыктыын бедидериниҢ айтырыгларынаҢ талазы-биле маргылдаалыг чугааны чорудар. Ол ышкаш чаа техниканы чогаадып турган базаны нептередир талазы-биле эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор бюроларыныҢ ажылын солуннуҢ арыннарынга доктаамал бижиир.

«Спутник»— улуг-хүн номериниҢ дөрт дугаар арнынга үргүлчү үнер рубрика. ООҢ адаанга бүдүрүлгелерден солун репортажтары, эртем болгаш техниканыҢ чедишкиннериниҢ дугайында рассказтарны доктаамал парлаарын уламчылаар.

ООҢ-биле кады социалистиг чарыштың күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүүнүҢ шимчээшкининиҢ, коммунистиг кижизидилгениҢ чугула айтырыглары, ажылчы чоннарныҢ культурлуг дыштанылгазын чыдыдып бижиир.

«СЕЛЬСКАЯ ЖИЗНЬ»

«Сельская жизнь» көдээниҢ ажыл-агый болгаш культура амыдыралын калбаа-биле чыдыдып, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгеазын улам ыңай хөгжүдериниҢ айтырыгларынче, тоску беш чылдың планнарын чедишкиннит күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, ону дээштиг организастаарынче кол кичээнгейин углаар.

Тараа шөлдериниҢ дүжүткүрүн канчаар бедидерил? Хөй орулга алыр дээш экономиканы канчаар организастаза эгил? Күш-ажылдың төлевирин канчаар төлээрил? КолхозчуларныҢ культурлуг амыдыралын улам экижидерде чүү кылза чогуурул? Бо болгаш өске-даа айтырыглар солуннуҢ арыннарынга доктаамал чыруттынар.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулгалыг организаторларыныҢ, бүдүрүлгениҢ мурнакчыларыныҢ, партия, совет ажылдакчыларныҢ, эртемденнериниҢ, специалистериниҢ, механизаторларныҢ, малчыннарныҢ, көдээ интеллигенциянаҢ төлөөлөкчилериниҢ чүүлдери хөйү-биле үнгүлээр. Олар көдээ ажыл-агыйныҢ материал-техниктиг базазын улам ыңай быжыглаарынаҢ, механизациянаҢ, химизациянаҢ болгаш мелиорациянаҢ, эртемниҢ чедишкиннерин база мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередириниҢ айтырыгларын бижиирлер.

«Гектар чер. Ону канчаар ажыглап турарыл?», «Черни мелиораатаарыныҢ программазы — боттанылышкында», «Чарышты массалыг болдурар», «Камналга дээш», «Механизаторларга», «Эртемни — бүдүрүлгеге», «ЭртемденнериниҢ лабораторияларында, дуржулга шөлдериндe» дээн ышкаш өске-даа рубрикаларны уламчылаар. Ол ышкаш «Мурнакчы дуржулганың арынын» база үе-үелеп үндүрер.

ОоҢ ыңай **«Көдээ амыдырал», «Аныяктарга», «Херээженнерге», «КөдээниҢ спортчу амыдыралы», «Солдат арыны»** деп арыннарны ай санында парлаар.

«СОВЕТСКАЯ РОССИЯ»

Ук солун нургулайында Россия ФедерациязыныҢ амыдыралын чыдыдар. РСФСРниҢ областарыныҢ, крайларыныҢ болгаш автономнуг республикаларыныҢ экономика, культура амыдыралында чугула болуушкуннарны моон соҢгаар-даа бижиирин уламчылаар. БистиҢ ФедерациянаҢ улустарыныҢ тургузукчу күш-ажылыныҢ дугайында, чаа-чаа тудугларыныҢ дугайында материалдарны доктаамал парлаар.

Социал-экономиктиг чугула айтырыглар дугайында материалдарны сураглыг эртемденнер, партия, ажыл-агый удуртукчулары бижиир. Ол материалдардан ажыктыг хөй-хөй үүлдерни билип ап болур. ЫлаҢгыя чер-чер СоветтериниҢ ажылын доктаамал чыдыдар.

Номчукчу «Советская Россия» солуннуҢ арыннарындан ог-бүле, школа, уран үүл, спорт дугайында солун материалдарны, янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле сүмелерни номчуур.

Пропагандистерге, лекторларга, политинформаторларга, агитаторларга сүме кылдыр теоретиктиг болгаш методиктиг үүлдерни, эрге база мораль темазынга юридиктиг консультацияларны келир чылын хөйү-биле парлаар.

«КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА»

ВЛКСМ ТК-ныҢ органы болур «Комсомольская правда» —комсомолчуларыныҢ болгаш совет аныяктарыныҢ ынак солуну. ООҢ номчукчулары хөй-даа.

Ук солун аныяктарныҢ ажыл-амыдыралын, ылаҢгыя комсомолдуҢ шалыпчы тудутларыныҢ дугайын солуннуҢ арыннарынга чыдыдып бижиирин келир чылын уламчылаар. Ол дугайын редакциянаҢ ажыл планында тодаргай айтып алган.

Тоску беш чылда бүдүрүлгениҢ кол-кол участоктарынга үш миллион хире аныяк специалистер ажылдаар. Ол дугайын **«БүдүрүлгениҢ аныяк командирлери»** деп рубриканыҢ адаа-биле доктаамал чыдыдар.

«Спорт дугайында беседалар» деп рубриканыҢ адаа-биле спорт темаларынга хамаарышкан чугааны уламчылаар. Ол талазы-биле тодаргай материалдарны парлаар.

АныяктарныҢ шериг-патриоттуг кижизидилгеазынга хамаарышкан солун тускай арыннарны организастап үндүрер.

Ол ышкаш студентилериниҢ, школачыларныҢ амыдыралынга тураскааткан тускай арыннарны үндүрер.

Бо үстүнде солуннарны чагыдып алырынче далажыңар.

И. КРАВЧЕНКО.

В. И. ЛенинниҢ Төп музейинде чаа көргүзүг делгелгези ажыттынган. Делгелге көргүзүүн ССРЭ-ниҢ тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан. ПартияныҢ документилерин, ажылчы чоннарныҢ хуралдарыныҢ болгаш митингилериниҢ доктаалдарын, Совет Эвилелин үндезилеп тургусканнарныҢ — дөрт республиканыҢ сүлде демдектерин ында көргүскен. СоветтериниҢ X Бүгү-россия съездизиниҢ делегадынга соҢгуткан В. И. ЛенинниҢ мандады, делегат биледи болгаш анкета хуудузу, Совет ЭвилелиниҢ тургустунган чылында ООҢ электрижиттинген улуг картазы аажок сонуургаНчыг.

ЧУРУКТА: чаа көргүзүг делгелгезиниҢ көрүлде үези. А. ЗУФАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

ЧАРЫШТЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Ленинградтың Петро Анисимов аттыг фабриказының сес аргыкчы ажылчыннары беш чылдың баштайгы ийи чылының даалгаларын ол бүдүрүлгеде бир-ле дугаарында күүседипкен. Олар ООҢ-биле ССРЭниҢ тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар кылдыр алган хууда хүлээлгелерин херек кырынга боттандырганнар. Оларның аразында порма ёзугаар 960 удазын эзрер машиналарның орнунга 1344 эзргиштерде ажылдап турар СЭКП кежигүүн И. Хорькова, бо чылын пландан ажыр үш тонна ажыг удазын эзрген комсомолчу В. Жучкова, удазын эзрер чаа автоматтарны ажылдадырынга эҢ баштай ооренип алган хоочун ажылчын М. Титова олар база бар. Олар чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 20 тонна аргыларны демнежип турган бүдүрүп үндүрерин шиитпирлээнгер. Бо бүгүнүҢ дугайын ол бүдүрүлге черниҢ хапа солуну дыңнаткан.

Ол фабрикада көргүзүг агитациязы чарыштың дээштиг чоруунга кол чепсек болу берген. Бүгү фабриканың тускай самбыразынга болгаш чарыштың түңнелдерин көргүскен цехтер-даа экраннарынга кандыг-даа чаа үүлдер, коллективтиҢ амыдыралында күш-ажылчы тиилелгелер шуптузу ыяап-ла чыруттынган турар.

Фабриканың хериминиҢ иштинде сесерликте ССРЭ-ниҢ тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр коллективтиҢ алганы социалистиг хүлээлгелерин улгаттыр бижээн, аскан. А ООҢ күүсеттинин турар түңнелдерин ООҢ кожазында база көргүзүп турар. Пөс-таавычылар бо чылын эрткен чылдың бо-ла үезинде турганындан бир миллион метр ажыг пөстү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган, бүдүрүп үндүргенин ында база айыткан.

Сентябрь айда бүдүрүлгеге бирги черни удазын аргыыр черниҢ коллективи чаалап алган. Ында эҢ дээре кижилериҢ аттарын самбырада бижип каан турар. Олар дээрге — норманы хүннүҢ-не 114 хуу күүседип турар В. Ф. ЛукашевтиҢ бригадазы, бо чылын пландан ажыр чеди тонна ажыг пөстү бүдүрген Д. Д. НикопенконуҢ, бүдүн чартык тонна пөстү кылып үндүрген Н. А. ДобрецовтуҢ бригадалары-дыр.

Беш чылдың планын күүседири дээш демиселдиҢ боттуг чепсээ чогум-на көскү агитация ол болур деп ажылчыннар көрүп турар. ООҢ ачызында ол бүдүрүлге черниҢ ажылчыннары «Бедик культураның бүдүрүлгези» деп атты алдарлыы-биле бадыткаарынга ол база дузалап турар.

(СЭТА-ныҢ корр.).
ЛЕНИНГРАД.

Бүгү республикада ышкаш, Таңдының малбак-делгем тараа шөлдеринде машинатехниканың ажыл-ишчи дааш-шимээни үзүк-соксаал чок дыңналып турар. Күс улам ханылап, сыпта болгаш тавычада-даа тараа эвээжээн тудум, ажаап алыышкын ажылы ооҢургаар туржук, улам күштелип турар.

Тыванның эҢ тараалаҢ дээн «Тиилелге» совхозу чаагай дүжүттү чидириг чокка ажаап алырын шапкынчыдар дээш, бир шалыпчы звенону немей организастаан. Ында колдуунда-ла ол совхозтуҢ бодундан болгаш өске-даа черлерден эки турачы механизаторлар ажылдап турар. Звенода шуптту 14 комбайн бар. Оларның аразында социалистиг чарышты организастаан, ажылишке эки салдарын ол чедирип турар. Оларның мурнакчылары — эҢ дээре комбайнерлер база бар.

Оларның бирээзи — совхоз магазининиҢ эргелекчизи Торжу Тукаевич Ондар. ООҢ мурнуку одуругда чоруп турары база таварылга эвес. Коммунист Т. Т. Ондар ООҢ мурнунда чээрби хире чыл дургузунда трактористер, комбайнер бооп ажылдап келген. Ол чыл санында-ла дүжүт ажаап алыышкынының идепкейлиг киржикчизи бооп, каш удаа шаҢнадып, үргүлчү мактадып келген.

Хоочун комбайнер тоску беш чылдың ийиги чылының дүжүдүнүҢ ажаалдазында онза улуг көдүрүүшкүн-биле ажылдап, бодунуҢ шалыпчы ажылын ССРЭ-ниҢ 50 чылынга тураскаадып турар.

ЧУРУКТА: Т. Т. Ондар.
К. МОНГУШТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МАРКСИЗМ ШКОЛАЗЫ

БАРЫЫН БЕРЛИНДЕН СЭТА-ныҢ корреспондентизи Е. БАШМАЧНИКОВ мынчалдыр дамчыткан:

Барыын БерлиниҢ Социалистиг чаҢгыс аай партиязының баштаар черинің чанында марксизмниҢ кежээки школазы чедишкиннит ажылдап турар. 1972—1973 ооредилге чылының программазында диалектиктиг болгаш төөгү материализми, капитализмниҢ политэкономиязының болгаш монополистиг, күрүне-монополистиг капитализмниҢ политэкономиязының үндезиннери деп темалар база пролетаржы партияны тургузары дээш К. Маркстың, Ф. ЭнгельстиҢ, В. И. ЛенинниҢ демисели-биле дыңнакчыларны таныштырары болгаш делегейниҢ ажылчын шимчээшкининиҢ төөгүзүнүҢ талазы-биле үүл кирген.

— Марксизм-ленинизм н и ң теориязын ооренир талазыбиле кежээки школаның ажыл-чорудулгазы бистиҢ партиявыстың политиктиг болгаш бүгү идеология ажылының база бир чугула кезээ болу берген. Маркстың болгаш ЛенинниҢ ондур улуг идеяларын улам хөй кижилериҢ кежин болдурарынга, идеология демиселин идепкейжидериҢе, империализмге удур демиселчилериҢ чаҢгыс эвин бижыглаарынга ол дузалап турар деп, Барыын БерлиниҢ Социалистиг чаҢгыс аай партиязының баштаар черинің кежигүнү Карл-Гейнц Кништедт медеглээн.

Ф. КастронуҢ чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Гавананың чоогунда Аугакатада чаа ортумак школа-интернат ажыттынган. Сооолгу айлар дургузунда чурттуҢ көдээ черлеринде ол ышкаш 43 ындыг школалар база туттунган. Оларны ажыглалга киргеннинге холбаштыр Аугакатага болган байырлыг ёзулал үезинде Кубаның Компартиязының ТК-ныҢ Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро чүве чугаалаан.

Кубаның көдээ ортумак школаларының саны үүгле келир чылын безин ийи катап көвүдээр деп Премьер-Министр айыткан. Олар ынчан 80 муҢ аныяк оолдар, кыстарны немештир хүлээп алыр аргалыг болур. 1980 чылга чедир көдээ школалар ооренікчилериниҢ саны бир миллион болу бээр. Ол дээрге ооредилгеге ёзулуг революция-дыр деп Фидель Кастро чугаалаан.

Школа-интернаттарга ооредилгениҢ шынарын экижидериниҢ, аныяк оолдар, кыстарның билиглерни улам хандыр шиҢгээдип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының эргежок чугулаазын Фидель Кастро онзалап демдеглээн.

База бир кыйгырыг

НЬЮ-ЙОРК. Юстиция министри чораан Р. Кларк Индий-Кыдаттың чурттарынга удур агрессияны соксадырынче АКШ-тың чазаан кыйгырган. АКШ-тың чазаа ол дайынны соксадыр болза, туттурган америк шериг албанныгларның дугайында айтырыгны шиитпирлээринге дуза чедирер ийик деп, Бостонга болган парлалга конференциязында чүве чугаалап тура, Р. Кларк демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК, СЭТА-ныҢ корр. А. Красиков биле О. ПивоваровтуҢ дамчытканы:

Францияның даштыкы херектер министри М. Шуман КНО-нуҢ Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының пленарлыг хуралынга чүве чугаалаан, иитилел тургузуундан хамаарылга чокка бүгү-ле күрүнелер биле эп найыралчы ёзу-биле кады ажылдажылганың харылзааларын калбартырынче ООҢ чуртунуҢ чүткүлүн база катап бадыткаан.

М. Шуман СЭКП ТК-ныҢ ЧиҢгине секретары Л. И. БрежневтиҢ Францияга чораанының болгаш ООҢ президент Ж. Помпиду-биле чугаалажыышкыннарының түңнелинде «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Францияның аразынга кады ажылдажылганың принциптеринге» ийи таланың кады ат салганын чугаалаан.

ЭҢ улуг ийи күрүнелер ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзаалар экижээн тудум-на, өске чурттарга болгаш бүгү делегейде тайбың хереэнге-даа дыка ажыктыг болур.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле иити-европа чөвүлел хуралы амгы үеде хоозун чугаа эвес апарганынга сеткил ханыышкының М. Шуман илергейлээн. Ийи ай болгаш-ла Хельсинкиге ол хуралга бүгү талалыг белектел эгелээр, ынчангаш мында төлээлеттирип турар бүгү чурттарның соҢуургап турары эчис сорулгазы — бөлүглениишкиннериниҢ аразынга месилдежиишкиннер кылырын улустар аразынга чугаалажыышкыннар-биле солуурун ол чөвүлел хурал келир чылын чедип ап шыдазын дээш бүгү үүлду кылыр бис.

М. Шуман Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбаштыр чүве чугаалааш, эжелеп турары өскениҢ девискээрлериндеН эжелекчилериниҢ шериглерин үндүрер ужурлуг деп демдеглээн.

«Хамаарылга чок чурттарның эптежириниҢ болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ёзузун» Азияга тургузарынче Францияның даштыкы херектер министри кыйырган.

Индий-Кыдаттың улустары чогум-на тайбың болгаш боттускайлаҢ Мурнуу-Чөөн Азияга чурттаарын күзеп турарлар деп, министр Индий-Кыдатта дайынга хозбаштыр чугаалааш, демдеглээн. Амгы үеде Индий-Кыдатка тайбыңны тургузуп ап болур арга бар апарган, ынчангаш ол арганы база катап оскунарын болдурбас ужурлуг.

АССАМБЛЕЯГА М. ШУМАННЫҢ ЧУГААЗЫ

СОНУУРГАЛ КОНЧУГ УЛУГ

ПАРИЖ. (СЭТА). ССРЭ-ниҢ даштыкы херектер министри А. А. ГромыконуҢ КНО-нуҢ Кол Ассамблеязының XXVII сессиязынга чугаазы Париж солуннарының кичээнгейин хаара тутпушаан.

Делегей харылзааларынга күштү ажыглаарын азы ону ажыглаар деп кыжаныындан ойталаар, а ол ышкаш ядролуг чепсекти ажыглаарын мөңгеи-биле хорудаар дугайында айтып турар резолюция төлевилелин КНО-нуҢ Кол Ассамблеязынга чугаалажып көөрү-биле СССР-ниҢ даштыкы херектер министриниҢ саналдаашын «Юманите» солун онзалап айыткан.

Совет делегациянаҢ баштыңының дыка хөй үүлдер дугайында чугааларын кежээ үнер «Монд» солун чара парлаан.

А. А. ГромыконуҢ Чоокку Чөөн чүкте болуушкунга хамаарыштыр чүүү чугаалаанын «Франс суар» солун онзалап айтып бижээн. «Чоокку Чөөн чүктүҢ айтырыын шыны-биле шиитпирлээр болза, ол девискээрниҢ бүгү күрүнелерининге тайбыны болгаш айыыл чок чорукту үргүлчүлелдиг үе дургузунда хавдырып болурун совет министр медеглээн» деп, ол-ла солун бижээн.

Каттышкан хурал

ПАРИЖ. Францияның Социалистиг партиязының бажыңынга Францияның Компартиязының, Социалистиг партиязының болгаш чөөн үеелдиг радикалдарның удуртукчуларының каттышкан хуралы болган. Хуралдың дыңнадыында демдеглеп турарын ёзугаар алырга, чөвүлел хуралдың киржикчилери ол үш организацияның каттышкан чазак программазына үндезиленгеш, чөөн үеелдиг күштерниҢ эвилелиниҢ болгаш улустың бүгү күштериниҢ каттыжыышкынының тургузуп берип турар перспективаларынга хамаарыштыр саналоналын чугаалашкан. Төлээлер катап октябрь 5-те ФКПниҢ бажыңынга чыглып ужуражыр деп шиитпирлээн.

АКШ-тың конгрезинде

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрези стратегтиг халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында түр дугуржулганы чүүлдүг деп көөрүн үзе шиитпирлээн. Төлээлекчилер палатазы ол дугуржулганы чүүлдүг деп көргенин илереткен резолюцияны 306 бадылаашкын-биле хүлээп алган болгаш аҢаа 4 кижи удурлаанган. КонгресстиҢ үстүкү палатазы — сенат августуҢ 14-те ол дугуржулганы 88 бадылаашкын-биле чүүлдүг деп көргеп турган. АҢаа ынчан удур бадылаашкын 4 болган.

Ракетага удур камгалал системазын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында керээни августуҢ 3-те-ле сенат күштүг кылдыр бадылааны база билдингир болгай.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам Куангчи хоорайның соҢгу талазында иогаан шаттарда хан тогүүшкүннүг тулчуушкуннар бооп турар деп, Сайгондан ЮПИ агентилелдиҢ корреспондентизи дыңнаткан.

Хүэ хоорайның барыын талакы кыдыгларында, Дананг-тың чоогунда болгаш эрик кавызында Куангнгай можуда тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниҢ Дананг-тан мурнуу талада, район төвү Тиенфыокта быжыглаңып алган кезектери Кюэшон шынааның хосталган районнарынче эрик кавызының оргулаштарындан чаза таварып кирер дээн Сайгон шериглериниҢ бүгү оралдажыышкыннарын ойтур шаап турар. Хосталга күштериниҢ артиллериязы Мурнуу-Кыдат далайның эринде Модык хоорайда дайзыннарны боолап турар.

АКШ-тың стратегтиг ужар чүүлү сөөлгү ийи хүн дургузунда Мурнуу Вьетнамның соҢгу можуларынче 10 халдаашкынны кылган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Куангчи можуда Сайгон шериглериниҢ десантызынга болгаш далай чадаг-шериглериҢе удур шыңгыы тулчуушкуннарны чорудуп турар.

Патриоттар Сайгондан соҢгу талада хосталган районнарже сайгон шериглериҢ чаза таварып кирер . дээн оралдажыышкыннарын ойтур шаап турар. Виньлонг болгаш Тхузаумот можуларга хыдыкчы дайылдажыышкыннар кылып турган үезинде чалча шериг-ниҢ 18 дугаар дивизиязы улуг когаралдарга таварышкан. Олла агентилелдиҢ дыңнаткан барымдааларын ёзугаар алырга, сентябрь 20-ден 24-ке чедир үеде Виньлонг можунуҢ хосталга күштери дайзынныҢ 250 хире солдадын сандан үндүрген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Камбоджаның хосталган девискээрлеринге удур агаар дайынының хемчээлдерин аажок улгаттырган. ЮПИ агентилелдиҢ дамчыдып турарын ёзугаар алырга, америк шериг-агаар күштериниҢ стратегтиг «В-52» деп бомбалакчы самолёттары Мурнуу-Чөөн Камбоджаның девискээринче сөөлгү ийи хонук дургузунда барык 1000 тонна бомбаларны октаан.

Халдаашкыннарга Индий-Кыдаттың девискээринде баазада турар «В-52» самолёттарының үштүҢ бири кезин киржип турар.

Бомбалаашкынларының күштелгени хосталга күштериниҢ шавар халдаашкыннарының калбарганынга ВашинггонуҢ мөгүдээнин херечилеп турар. Ам хосталган девискээрлер чурттуҢ хөй кезин болу берген, тулчуушкуннар найысылалче чоокшулап келген. Патриоттарның согуушкуннары Камбоджаның мурнуу-чөөн талазында онза күштүг.

Школаларны бомбалап турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл апрель 16-дан эгелээш Вьетнам Демократтыг Республиканың школаларын болгаш өске-даа ооредилге черлерин 200 ажыг катап бомбалаан.

СоҢгу Вьетнамга чаа ооредилге чылы эгелээн сентябрь айда безин АКШ-тың самолёттары школаларже болгаш дээди ооредилге черлеринче бомбаларны октаарын үргулчүлеп турар. Чижээ, сентябрь 7-де Сиенгуанг можунуҢ Иеншон уезиде «Чанфу» деп школазын олар бомбалаан. Бомбалаашкын түңнелинде школаның бажыңы бүрүү-биле бузулган. Бир башкы-биле кады элээн хөй сургуулдар-база өлген.

Сентябрь 10-да АКШ-тың ужар чүүлү тудуг институдун база бомбалаан. СтудентилериниҢ болгаш институттуҢ башкыларының аразындан өлген кижилер база бар.

Бо чуруукта Мурнуу Вьетнам чурттуг ие кижи эҢ-не эргим үнелиг чаш төлүнүҢ амы-тынын камгалаары-биле бомбалаашкыннардан дезер дээш коргуп-сүртевишаан, ажыг-чөвүлаҢга таваржып турарын көргүскен.

(Камера Пресс СЭТА-ныҢ фотозу).

Үйгүчок Улуг-Хем

К. Кудажы

(Романның бирги томунуң бирги номундан он алдыгы эге).

(Уланчызы. Эгеги № 226, 229 «Шында»)

КОГЕЛ кайгалдап аттанырына белеткеп турган. Ынчалза-даа хөлчок бүдүү. Черге чылгы манап хонарга, кылын бүлүттар артында ай ыңдыг боор ийин. Ынаар көзүлбес дөрде салдап-ла чоруур, оон кара бүлүттарың кайы дыдыңдан баңылап көрүп кижи баш удур билир арга чок. Бир көөрге-ле, сагышта чок черден ушта халып келир. Көгелдің чоруу база ол хевирлиг. Оон, күс кээрге-ле, кайгалдан чоруп каарын чылгычы оолдар билир. Ынчалдаа кажан чоруурун кым-даа билбес. Өөрү та кымнар чүве. Дың чааскаан кайын чер чоруур болду, черле эш-оолуг болгай аан. Чылгычы оолдарны-ла эдертпеги ылап кижи. Чүге ыңдыызын кым билир: та ам-даа бичии оолдар, та шүүшпеп оолдар.

Дүн дургузу узай берген. Соогу кончуг апарган. Дүне чагы чок чылгы маңаттынмас.

Салдам ховузу эзэниреп калган. Орта орган аалдар Барыкче коже берген. Эзи черге бөрүлериң улужары чүүдеп дыңнаңгыр. Коргунчуу база кончуг. Азы аалдар коже бээрге, апаа-ла сагышка ыңдыг базо чадавас. Дүне Берт-Даг бажында бөрүлер улужарга, Улуг-Хем унунга көңгүрт кыңнар, хос дыңналыр. Ам бөрзектер база улгады берген.

Бир кежэ Маңгыр чейзеңниң чылгычылары чаңгыс өтте чылын кээрге, Көгел чагыгөзүн берип орган:

— Кулаанар дыңнаңгыр, караанар көрүнгүр болун көрүңер, дуңмалар. Чылгычы кижиге эң берге үе бо-дур. Чер кара, ис-даш билдинмес. Оор кончут, бөрү кончут. Чылгыдар хорадып алыңарза, эзнер база кончут эвеспе, бөрүден-даа дора.

Кайгал Көгел бо дүне черле аттаныр дел барган-дыр эвеспе кылдыр чылгычылар бодап органнар... «Чоруур болза дүрген чорзун харын. Бис кайын чылгы оскунар бис. Оорлап эккелген малыңын чамдыызын чейзеңге ыыттавайн, чылыга кадып алыр кижи болгай. Оон кыштадыр соп чип кээр, чейзен билбес. Кайгал дүрген чорзун харын».

— Көгел акый аттаныр дээш, эзенги кырында олурар ышкаш-тыр аа?—деп, Сүлдем ашактың ааада чүве ыыттавас оглу Хойлаар-оол хөкертен айтырыпкан.

Өске солдар кайгай берген. Улуг чылгычы ынчаар өөреттээн ийик.

Көгел ыңдыг айтырыгдан кыймыш-даа дивээн, шөлээн шай аартап орган:

— Силер хой кадарчылары, инек кадарчылары эвес-тир силер. Чылгычы кижи эрес болур, чылгычы кижи эзе-херек чок аас этпес.

Хойлаар-оол харыы тыпшайн баргаш, хейде-ле далажы берген:

— Мен ам чорууйн. Бо дүне мээң чылгы маңаар үлүүм болгай.

— Далашпа — деп, Көгел ону соскаткан. — Бо дүне мен маңаан келийн. Силер дыштанын удуп алыңар. Ам база Барык кирип, кыстан шаан чорун берديнер. Чейзен силерни коор болза, чадаглаа кааптар эвеспе.

— Ажырбас, акый. Мен үлүүм эрттирген келийн—деп, Хойлаар-оол эөрешкен.

— Ажырбас, дуңмалар —деп, Көгел удур харылаалаш, алдырбас болган.— Кандаай чоор, дуңмалар, сагыжым саарыйгаш. Бо дүне чылгыга оор-даа кирер ышкаш Сагыжым чүве эдеевес кижи мен ийин.

Хойлаар-оолдуң ооргазы изиш дээн.

— Ынчаарга шупту барып маңаалыңар—деп, өске чылгычылар алгырышкан.

— Чок!—деп, Хойлаар-оолдуң үнү өскөрли берген алгырган.— Мен чааскаан шыдаар мен!

— Аная сагыжым-дыр ийин. Кел дээрге көөп турар оор каяа турар боор—дээш, Көгел аттаныпкан.

— Ынчаарга мен моон соңгаар чылгы маңаас мен—деп. Хойлаар-оол улам могаткандаа.

— Бодуң бил—деп, Көгел дүпке-даа какпаан.—Аттарыңар салгыланар. Оларны ам чоор силер. Мен чылгыга кадып каайн. Эртен тудуп алгай силер аан.

Хойлаар-оол мырыңай адагашталып калган: «Ам-на хай болган. Барып сагындырар арга чок. Чадаг кижи каяа чедер».

Көгел аттарын сүрүп алгаш, Салдам кедээзинде карака-карака шаттарже хаңкан. Хой чылгы ыңда.

КУСКУ ишир дүргени кончут дужүп келген. Ынчалза-даа төгерик ай үнгеш, чырыы кончут апарган. Дээрде чаңгыс-даа сылдыс чаштынар чер чок. Чүгле хүн үнер үкте Берт-Даг кырында бичии булүттар бижиндылары көзүлген. Олар кайын дедир союп кээр деп.

Көгел кара тей кырынга үнүп кээрге, чылгыларның бараны айдында коступ берген. Олар аскырлар өөрү айны-биле узук-узук оттап чораан. Сүрүп чораан аттары киштежикеш, өөрүнге каттыжа берген.

Чылгыларны бир эргий каккаш, чер саңай тараазын дээш, Көгел böле хай деп каан. Оон бедик доң кырынга доктаагаш, мунун чораан аңдының чүгенинин суглуун ужулгаш, сыдымының ужунга өртей баглап каан. Аңды үүгеп суглуун кыңгырадыр оттай берген. Боду негей тонунун эдектерин буттарының адаанче көвей иткилээш, черге шенектендир шала чыдып алгаш, удумзурап каап орган. Сактырга, бичии када кум кыныпкан-даа ышкаш болган.

Калбартыр оттап чораан чылгының бир ужу дүрт кылдыр хоя каапкаш, хенертен аттар киштегилээн. Хирези, кулуннуг белер боор. Көгел серт кыңдыр отту хонун кээрге, уйгузу ол дораан-на, согупкан кажык дег, чаштай берген.

Чылгының ыңдыы ужунга аттыг кижи бараны көстүп, келген. Оорларзыазы кедергей. Бичии-даа каразын кедиңмес. Бодунуң коданындаа ышкаш, сыртая берген чортун чоруур. Чылгыны боле хавырыш кел чыткан. Чүү кижи боор, канчаар эвес дээш, Көгел хараган хөлегезиниг чаштының алгаш, ыыт чок орган.

Аттыг кижи чүү-даа хөрексевээн. Чылгыны улам бөлбүшаан. Ол чоок кавының аттарының бараны Көгелдің караанга чүгле аларап дээрге-ле болур — танып каар. Чылгычы кижиниң караа ыңдыг болбаазын көстүктер боор чүүе-дир ийин. Көгел бирдеп бирээ чокка санап орган: «Келген кижиниң мунган малы үргүлчү аал чаныныңа олецин чиир болгаш боос бе дег, ишти шөртегер, доктаамал өртег аңды-дыр, бир эвес сула чер оттаар чылгы малы болза, ишти тыртык болур ийик. Өөрзек эвес, кижиниң чаңгыс аңды-дыр. Өөрлүг мал болза, чылгы чаныңа келгеш, дораан ораныштар болгай. Чылгы коданнап, тоң дора дээрге кырындан мал шалбадап өөретпээн, урагачы эвес аңт-тыр. Ыңдыг аңт болза чылгы аразында кээрге, эрезі хайныр, кырында кижиниң холу караш дээрге, мурнунда малдарга чеде халып турар апаар. Кымныы боор, адырам? Аа, дүне быштыы безин быштырбас, анаан мунуп өөредип каан. Сүлдем ашактың доштер кула-сарыг аңды ышкажыл. Караамнышдаа кончуун! Ону мунган кижи ашак боду эвес, өске кижи-дир. Бичиижек сыныг. Ашактың аңдын бир кижи оорлап мунуткан-дыр аа? Чок, мында черле ужур-ла бар. Девин Хойлаар-оол база өскелигээрежин турду чоп. Баш удур дугуржуп алган турган улус чүл аан. Ону мен кайын билир ийик мен. Оор кирер ышкаш деп даап чугаалап ордум. Адырам канчаар эвес. оор кижиниң бичии көөр-дүр».

— Оорлаар дээш, өлгүже оорлаар мен. Төңгүже оорлаар мен.

— Чүге?

— Хорааныг-дыр. Улус шагаайтаар-дыр.

— Койгун довуу дег, чөгенчиг апарган, магалыг-ла оордур сен.

— Сеңээ хамаан бе.

— Ыңдыг бичии кижи чылгыже семээр боор бе, анай-хурагандан оорлапса.

— Өске кижилериниң малын оорлавас мен. Чүгле Маңгыр чейзеңниң малын оорлаар мен.

— Че, ам аная олур—дээш, Көгел Буянны салыпкаш, хап, даңзазын ушту берген.— Таптыг чугаалажыыл.

— Сээн-биле чугаалашпас мен.

— Чүге дээрге?

— Чүге дээрге, сен база дайзын сен.

— Кандыг?

— Кандыг? Хы, бодуңну бодун билбес сен бе? Азы морзук сен бе, бодуңуң калчаныг билбес?

— Бодумну бодум билбес кончуумну, сүргейимни аа?— деп, Көгел кочуланган.

— Ол, ол харын. Ам бажыңа соктап, хөрээн шаштын.

— Меңээ эки-ле сөс чугаладып, дуңмам.

— Ам-даа чугаалаар мен.

— Чүнү?

— Кончут кайгал кижи мен деп мегелеңип алган. Езулуг оор сен сен!—дээш, Буян туттунуп ыыдавайн ыглапкан.— Маңгыр чейзеңниң чаштаа ыды сен! Маңгыр чейзеңниң чуундузун чылтап, арагазын ижип турар сен! Маңгыр чейзеңге араттарның хамык малын оорлап берип турар сен!...

Буян харлыга берген. Көгел ыыт чок таакпылап орган.

— Сээн бодап турарын ышкаш. арай ыңдыг эвес чоор оң, дуңмам—деп, Көгел оожум чугаалаан.

Буян дам барган:

— Мегелеве, диштиг тулуп! Чип алгаш чемиңни билбес, аш бөрү сен бе? Мен озуп келгеш, моон соңгаардаа оорлаар мен. Оорлаза-даа, сен ышкаш, актыг араттарның малын оорлавас мен. Маңгыр чейзеңни оорлаар мен, байларны оорлаар мен. Ам чүге үнүп чиде берди? Балыг черинде дээптим бе? Ол боор, таптыын! Ма, моге мен дээр болгай сен, мени хулуп шарып ал. Кончут оор тудуп алдым деп, Маңгыр чейзеңниге аппар. мактаттым, көөргеттим. Мени шагаайтат. Сээң ол магачыныңдан кортпас мен. Чүге олур сен? Дүрген хулу, шары!...

БУЯН ыглап-ыглап кускунаарга, карангы чалымнар ону оттунуп, катап-катап чаңгыланып турган: «Мегелеве, диштиг тулуп! Дүрген хулу, шары!»...

Көгел ыыт чок таакпылавышаан. Буян Көгелди соглээриниң магазы-биле бак соглеп алгаш, ыыды чиде берген орган.

Дүне шырыы булутталы берген дээрде ай барык-ла хүн оруу-биле ылгыы кончут бар чыткан. Ай биле хүн шагда-ла солчун каапкан. Дүн дургузу узавышаан. Удавас өөлуг кыш келир. Бедик даг белинде орган ийи кижини чүгле дээрде ай көрүп турган.

— Ачаң чорудупту бе?—деп, Көгел адак соонда айтырган.

— Чок.

— Хойлаар-оол акыц-биле дугуржуп алгаш турдунар бе?

Буян мегелээр харык чок болган:

— Ийе.

— Мээң-биле дугуржун алыр-ла болгай, дуңмам.

— Сеңээ кижи канчаан ыныыр боор—деп, Буян дорт-ла чугаалаан.— Моон соңгаардаа бүзүревес мен. Кажан-даа.

— Оор кылыр шаан четпээн, ам-даа бичии кижи-дир сен.

— Бичии боор бе. Ам дыңнеп чоруур деп тур мен.

— Сырбык боолаары-биле эмдик бе оорлаарын канчап деңнээр сен?

— Боо-моңгу тудар деп чүве база улуг херек болгай аан.

— Дыңнеп чиир эзт хереглеп турдуң бе?

— Чок, аңнап үнер кижиге эттиң хөрээ чүү боор. Тайгадан адын чиплеткей — дээш, Буян тыртыла берген.— Өөвүстүң бо чылын чижи чок... Өг ишти база ковей... Маңгыр чейзен база таан хорааныг-дыр...

— Че, ам чоруулу — дээш, Көгел хайыгайндыр эдип орган даңзазының хулун улуг кара дашка кактаап турун келген. — Өкпелериис өжүрүп, чугаалажып алдывыс.

— Кайнаар чоруур бис ынчаш?

— Сен чаңгай сен, мен чылгым маңаай мен.

Ийилээ хорумну куду бадыпканнар.

«Газ 69» маркалыг чиик машина Чоон-Хемчикте Партияның XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөлде топ шаңга халдып келди. Машинаның чолаачызы Трофим Завтраков республиканың хоочун киномеханиктериниң бирээзи. Үк ажылынга ол чаорби ажыг чылдарда бараан болуп чоруур.

Ынчан таптыг-ла дүштеки часпар үеэн турган. Столоваяның делгем өрээлиге кыска метражтыг кинофильмнерни демги механик чылганнарга сонуургадыптар аргалыг болган. Кодээ ажыл-агый темазынга хамаарышкан өөнүг киноны тараажылар улуг сонуургал-биле көрдү. Киномеханиги дараазында база аалдап келиприн аазааш эттанышкан. «Четтирдивис, өөнүк» дээн үннер ооч-моон дыңналды.

Чоон-Хемчиктиг кодээ чону Трофим Завтраковту эки билир. Чүге дээрге ол көжер кино көргүзүп, үргүлчү аалдап чоруп турар. Көжер кинонуң тускай графигин ёзугаар кино үндүрүлгези доктаамал организастаттынган. Фермаларга, малчыннарга, хову бригадаларынга ол доктаамал барып, уран-чечен болгаш өске-даа киноларны чопга көргүзүп келгеп.

Хоочун киномеханиги аныяктарны бодунуң мергежилиниге өөредип турары база эки. Чоп мурнунга хой чылдарда бараан бооп келгеп дээш аңаа Тыва АССР-ниң культуразының аддарлыг ажылдакчызы деп атты тывыскан.

ЧУРУКТА: Хоочун киномеханиги Трофим ЗАВТРАКОВ Партияның XXII съездиан аттыг совхозтуң Бора-Хөлде хову турлаанда келген, кино көргүзериниге белеткеннп тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

«КЫЗЫЛ ОРУКТАР»

Мыңдыг ат-биле Светлана Козлованың шүлүктериниң үшкү чыыдызын Тываның ном үндүрер черге (орус дылга) парлап үндүргеп. Чыыдыда шүлүктер болгаш шүлүктээн тоожулар кирип турар. Ыында чогаалдарның кол темазы — найырал.

Бөгүн номчукчуларның кичээнгейинге үк чыыдыдан ийин шүлүктү Вл. Серен-оолдуң очулгазы-биле бараалгаттыыс.

* * *

Кагып, сукеап келгенимде
Кара суута хандыырым дег.
Ырлапканда ыңдынналып,
Ылым-чылым чалгыг-биле
Ырап бар-ла чытканзыг мен.
Судалымда ханым ышкаш,
Суук, хоюг агымнарлыг
Тыва, орус... ырлар меңээ —
Дыңгылдайлай күткулуп
кээр;
Коңгураалар харыы үн бооп,
Хову-шөлге кыңгыражыр...
Хуннуң чырык чайынналымын,
Хүртээргээн хат улуушкунун,
Күскү бүрү хадыышкынын.
Күжүр боттуң ыныа сиген—
Тыва, орус ырлар меңээ
Тыным ышкаш апарганын,
Шала өөрүк оңган шыктар.
Шаарарган күскү арта
Шак ол ырдан дыңнап алзын.

Чайынныг хүн херели дет,
Чайгаар ботче саарлып кээр,
Өөрүшкү ыңдынналыр
Өлчей ырны ырлаксаар мен.

* * *

Кадыр ийлер дөлемнде
Кара-хаактар частып турда,
Чанчыл болган оруум-биле
Часкаар турда Турандыва
Сагыш сергек чорунтар мен.
Эрте частыр эдеп үнүш
Эргим чечээ оттар ышкаш,
Өглер ыңды мээстерде
Өкпен-кызыл хөрлээлер-ле...
Чалыманчак бизеңде-даа
Чайынналды кыпкан турар...
Шак ол чечек бедөөн тудум
Чалбыраажы улам киткээр.
Оон өске хайырлалдар
Орукка мээ ажыктыг бе?
Ону сүрбейн, аакты уттуп,
Чечек-отка удетпишаан,
Чедер черже бурунгаарлаайн.

А. Н. Островскийниң юбилейинге уткуштур

Александр Николаевич Островскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр келир чылдың апрельде 150 чыл болур оюн байырлаар талазы-биле Бүгү-эвилелдің юбилей комитетиниң хуралы ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниге болган. Хуралды чогаалчы С. В. Михалков даргалап эрттирген. Хуралга Комитеттиң ажыл планын чугаалажып көргеш, бадылаан. Ону чугаалажырыга сураглыг чогаалчылар, драматургтар, артистер, эртемленнер, совет болгаш хой-ниити организацияларының төлөлекчилери киришкен.

Юбилей байырлалының программазы улуг хемчеолдуг болгаш янзы-бүрү талалыг. Театрларның Бүгү-эвилел фестивалын эрттирер, Островскийниң шиилерин улусчу театр коллективтериниң эң эки тургузарының конкурузун организастаар деп турар. Островскийниң салгакчыларга берген чогаадылгазынга турасказаткан ийи эртем конференциязын эрттирер. Конференциялар Москвага болгаш Ленинградка эртер. «Островский болгаш театржы кижизидилге» деп эртем сессиязын эрттирер. Чурттуң хоорай, суурларынга кежөөлер, делгелгелер организастаар деп планнаан.

А. Н. Островскийниң чогаалдарын, оон амыдыралынын, чогаадыкчы ажылының дугайында помнар үндүрериниң айтырыгларын хуралга база чугаалашкан.

Юбилейниң бүдүүзүнде — 1973 чылдың апрель 11-де ССР Эвилелиниг Улуг театрынга байырлыг хурал болур.

(СЭТА).

Совет футболистерниң тиилелгези

Киевтиң динамочулары Европаның футбол талазы-биле эң улуг шаңналдарының бирээзи — чемпионнарның кубогу дээш демиселде бүзүрелдин-биле киржип турар: олар сентябрь 27-де Украинаның найысылалынга Австрияның «Сваровски-Ваккер» (Инсбрук) командазы-биле ужурашкан, ону 2 : 0 санга уткаш, тиилелгени чедип алганнар.

Ол ышкаш Ереванның «Арарат» командазы УЕФА-ның кубогу дээш маргылдаазынга ийи дугаар ужуражыышкынга ойнаан. Кипрнин ЭША дээр спортчу клубунуң командазын 1 : 0 санга уткан. Ол-ла командаларның аразынга баштайгы ужуражыышкын база ереванчыларның тиилелгези-биле 1 : 0 санныг болганы биллингир.

(СЭТА).

Шииткелди күүсеткен

Сарыглар Айыртанович Оттук-оол дээрэ 1936 чылда Барыын-Хемчик районунуң Кызыл-Мажалык суурга төрүттүнген, 7 классе дооскан. Хулиган херек үүлгеткен дээш РСФСР-ниң кеземче Кодекизиниң 206 үүлүнүн 2 кезээ-биле 1960 чылда бир чылга, 1962 чылда 3 чылга, РСФСР-ниң кеземче Кодекизиниң 28 үүлүн ёзугаар 1969 чылда дөрт айда хосталгазын казыдып шиитирген. Бодунуң тоянчы амыдыралын соскатып ажылга кирип, ниитилелге ажыктыг ажылды кылыр дугайында доктаалды күүсеткээн дээш 1970 чылда бир чылда хосталгазын казыдып шиитирген. Оон эрткен чылдың октябрь 21-де хосталган.

Сарыглар Оттук-оол ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталап, Барыын-Хемчик, Тожу районнарга, Кызыл хоорайга тоглап, арагалап чоруп турган. Ону албадал-биле эде кижилэдер дугайында хемчеглерни ап турбуже, ол оон кандыг-даа түүнел үндүрбээн.

Сарыглар 1971 чылдың октябрь 21-де эдин чазаар күш-ажыл колониязындан хосталып үнгеп. Кызылда чурттап турар кадайы М. Сандарның бажыңынга 5 хонук арагалаап, октябрь 26-ның дүнезинде бодунуң кады төрээн дуңмазы Сарыглар Ширбиш-оолга кадайын хүнээш. М. Сандарның болгаш дуңмазы Сарыглар Ширбиш-оолдуң амы-тынышка четкен.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектериниң талазы-биле суд коллегиязы Сарыглар Оттук-оолдуң хөрээн көргеп. РСФСР-ниң кеземче Кодекизиниң 102 үүлүнүң «а» пунктузу-биле олуруп шиидер деп дээди ялалалды үндүргеп. Тыва АССР-ниң Дээди судунуң шииткелин РСФСР-ниң Дээди судунуң коллегиязы өскерилге чокка хевээр арттырган. Сарыглар Оттук-оолдуң амы-тынын арттырарын дөлөөн биллиришкиниң РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хандырбаан.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектериниң талазы-биле суд коллегиязының Сарыглар Оттук-оолга хамаарыштыр шииткелин күүсеткен.

Б. БЮРБЮ.

Суд залындан

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00 — **«Аныяк ленинчилер».** Уругларга дамчыдылга. 19.35 — **«Ак-кек дүннер чайынназын».** Телефильм. 20.10 — Телемедээлер. 20.25 — **«Бистиң адаавыста чүү барыл?».** Документалды фильм. 20.45—Телемедээлер. 20.55—кыска метражтыг фильм. **«Сактыышкын чүректи дүвүредип тур».** 21.15—Улусчу контроль. Дамчыдылга 21.45—Чарлалдар, реклама. 21.50—23.20 —Кинокомедия. **«Черулаэзниң доңу».**

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар, чаъс чаар. Барыын угаанышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр, ол чамдык черлерде 12—18 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дөглыг черлерге 2 градус сооктан 3 градус чедир чылыыр, өскелериге 3—8 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чаъс. Хаттың дүргени секундада 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Рам биле Шиам»** (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кызыл даштар»** деп **«застава чанында»** 15.40 **«Аас-кежиниче өрүк»** (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыды 10.00 **«Дескештирбес кырганнар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Бичии дүргүн»** 9.40, 11.40 **«Муслим Магомаев ырлап тур»** 13.30, 15.20, 17.10, 19.20, 20.50 шактарда.

1972 чылдың октябрь айның 1-ден эгелээш, Кызылга КИНОМЕХАНИКТЕРИНИҢ БЕШ АЙ ХУУСААЛЫГ КУРУЗУ ажыттынарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинофикация эргелери чарлап тур.

Киномеханиктер курузунга республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан чоруткан кижилерни хүлээп алыр.

КИНОФИКАЦИЯ ЭРГЕЛЕРИ.

Садып алыкчылар, күскү ярмаркаже!

Кызыл-садыг 1972 чылдың **сентябрь 30-де, субботада,** эртенгиниң **11 шакта,** Ленин кудумчузунга **КҮСКҮ ЯРМАРКАНЫ** организастаар.

Ярмаркага хөрээжен болгаш эр улустарның база уругларның күскү, кышкы топнарын хой ассортиментилиг садар.

Күскү ярмаркага эр улустуң болгаш солдарның **костюмнерин, трикотаж** болгаш **ук кылыгларын,** эр, хөрээжен болгаш элээди уругларга **күскү, кышкы идиктерни, костюм кылыр пөстерни, галантерея** бараанларын садар.

Ол ышкаш үлетпүр бараанларын болгаш ногаа аймаан хөй ассортиментилиг-биле ярмаркадан садып ап болур.

ЯРМАРКАГА КЭЭП, ЧУГУЛА ХЕРЕГЛЭЭН БАРААННАРЫН САДЫП АЛЫРЫНЧЕ САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫ ЧАЛАП ТУР.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Тываның күрүне филармониязы «Саян» ансамблинге сыгытчыларның, хөөмейжилерниң, каргыраачыларның конкурузун чарлап тур.

Конкурс октябрь 11, 12-ниң хүннеринде болур.

Адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажын дугаары 20, телефон 25-91.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, зарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47 улегпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бараанда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң янында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01036.

Солун неделяда 6 катап үнер